

TEKNIIKAN SANASTOKESKUS • CENTRALEN FÖR TEKNISK TERMINOLOGI

Miksi sanastotyötä tehdään?,
tekstityöt lisääntyvät,
nimikkeistöt ja tesauroukset,
hyvä terminhallintaohjelma,
maksutoimeksianto,
hybridimedia,
ATK-sanakirja...

2 | 2004

TERMiNFO

THE FINNISH CENTRE FOR TECHNICAL TERMINOLOGY

TERMIINFO

25. vuosikerta • numero 2 | 2004

JULKAISUJA Tekniikan Sanastokeskus ry
PÄÄTOIMITTAJA Lena Jolkkonen
TOIMITUSSIHTEERI Anu Ylisalmi
TOIMITTAJA Sirpa Suhonen (Summaries)
TOIMITUSNEUVOSTO Marja Hamilo, Jukka Ihanus,
Lena Jolkkonen, Arto Leinonen, Ari Muhonen,
Ari Penttilä, Antti Rainio, Mikael Reuter,
Seija Suonuuti
PAINOPIIKKA Forssan Kirjapaino Oy, Forssa 2004
KUSTANTAJA Stellatum Oy
Asemapäällikönkatu 7, 00520 Helsinki
puh. (09) 8689 700
faksi (09) 8689 7070
<http://www.stellatum.fi>

TILAUKSET JA OSOITTEENMUUTOKSET
<http://www.stellatum.fi>
Stellatum Oy/Tilaaajapalvelu
Kuoppamäentie 3 A, 33800 Tampere
puh. (03) 225 1948
faksi (03) 225 1955
tilaaajapalvelu@stellatum.fi

TILAUSHINNAT SUOMESSA
Lehti ilmestyy neljä kertaa vuodessa
Kestotilaus (laskutusväli 12 kk) 33 €
Kestotilaus (6 kk) 18 €
Määräaikaistilaus (12 kk) 37 €
Irttonumero 10 €

TILAUSEHTO
Hinnat ovat voimassa Suomessa. Kestotilauksena tilattu lehti tulee tilaajalle tilausjakso kerrallaan ilman eri uudistusta, kunnes tilaaja joko muuttaa sen määräaikaiseksi tai lopettaa tilauksen. Tilauksen hinta on tilausjakson alussa voimassa oleva hinta, joka on painettu lehteen. Tilauksen voi keskeyttää ennen tilausjakson loppua. Peruutus on tehtävä vähintään kaksi viikkoa ennen uuden tilausjakson alkamista. Mikäli peruutus ei saavu määräaikaan mennessä, laskutetaan tilaajan saamat lehdet irttonumerohintaan sekä peruutuksen aiheuttamat kulut 6 €. Tilausehdot löytyvät jokaisesta lehden numerosta. Osoitetietoja ei luovuteta Stellatum Oy:n ulkopuolelle.

IRTONUMEROMYYNTI
Stellatum Oy/Tilaaajapalvelu
tilaaajapalvelu@stellatum.fi
Akateeminen Kirjakauppa,
Suomalainen Kirjakauppa ja
Turun Kansallinen Kirjakauppa.

ISSN 0358-7517

SISÄLLYS

Miksi sanastotyötä tehdään? <i>Lena Jolkkonen</i>	3
Ari Penttilä – kääntäjien ja tulkkien yhteistyöhenkinen puheenjohtaja <i>Tiina Holm</i>	4
Erikoiskielet kehittävät suomen kieltä <i>Pirjo Hiidenmaa</i>	7
Työsuojelusanaston uudistamishanke käynnistynyt <i>Lena Jolkkonen</i>	9
Millainen on hyvä terminhallintaohjelma? <i>Igor Kudashev</i>	10
ATK-sanakirja – mikä, miksi ja milloin? <i>Ilmari Pietarinen</i>	12
Nimikkeistöt ja tesaaurukset termilähteinä <i>Martti Tiula</i>	15
Poimintoja pankki- ja rahoitussanastosta	16
Termiharava	18
Kirjallisuutta	19
Summaries	22

Lukijapalautetta voi lähettää Tekniikan Sanastokeskukseen (osoite alla) tai sähköpostitse osoitteeseen terminfo@tsk.fi

TERMIINFO INTERNETISSÄ <http://www.tsk.fi/fi/ti/>

TSK:N YHTEYSTIEDOT

osoite	Albertinkatu 23 A 12 00120 Helsinki
puhelin	(09) 2709 1060
faksi	(09) 608 859
sähköposti	tsk@tsk.fi , terminfo@tsk.fi
Internet	http://www.tsk.fi

TERMIPALVELU (MAKSULLINEN EI-JÄSENILLE)

puhelin	(09) 608 876
sähköposti	termipalvelu@tsk.fi

Miksi sanastotyötä tehdään?

Sanastotyötä on tehty TSK:ssa jo kolmenkymmenen vuoden ajan. TSK:n omassa julkaisusarjassa on niin ikään päästy lukuun 30, kirjana painettuja julkaisuja on TSK-sarjaan täten tuotettu keskimäärin yksi vuodessa. Ketju ei näillä näkymin ole katkeamassa, tänä vuonna sarjassa julkaistaan *Tietoturvasanasto* ja ensi vuonna valmistuu uudistettu palo- ja pelastusalan sanasto. Tässä omassa sarjassa julkaisujen sanastojen lisäksi Sanastokeskus on vuosien saatossa ollut mukana monissa muissakin pienemmissä ja suuremmissa sanastoprojekteissa, mutta valmiin aineiston julkaisukanava on ollut jokin muu.

Painettujen sanastojen rinnalla myös sähköinen julkaisutapa on tärkeä ja TSK:lle tuttu jo vuosien takaa. Termipankki TEPA otettiin käyttöön vuonna 1987 ja Internetin kautta haettavaksi aineisto tuli vuonna 1997. Tänä päivänä TSK:n tuottamista sanastoaineistoista Tietotekniikan termitalkoot ja Pankki- ja rahoitusalan sanasto ovat käytössä pelkästään sähköisessä muodossa. Sähköiset sanastot ovat pikku hiljaa kasvattaneet suosiotaan, etenkin monipuolisten hakumahdollisuuksien ja hyvän päivitysmahdollisuuden takia. Kirjana julkaistuja sanastoja nämä sähköiset versiot eivät kuitenkaan ole syrjäyttäneet, eivätkä uskoakseni sitä teekään kovin pian. Näyttää siltä, että sähköisiä ja painettuja sanastoja käytetään eri käyttöyhteyksissä ja osittain niillä on eri käyttäjäkuntakin. Etenkin ne, jotka ovat tottuneet käyttämään sanastoa toistuvasti, arvostavat kirjaa. Painetun sanaston kokonaisuuden hallittavuus voi tuntua paremmalta ja reunoihin voi tehdä merkintöjä.

Vaikka sanastoprojektin toteuttamistavoissa ja valmiin sanaston julkaisumuodoissa onkin tapahtunut muutoksia TSK:n historian aikana, sanastotyön tarkoitus ei ole muuttunut. Sanastoja tarvitaan tänä päivänä samasta syystä kuin kolmekymmentä vuotta sitten. Päämääränä on erikoisalaa koskevan termistön yhtenäistäminen ja ymmärrettäväksi tekeminen viestinnän tehostamiseksi. Tavoitteen saavuttamiseksi sanaston teon prosessi voi olla yhtä tärkeä kuin valmis sanasto. Joillakin aloilla epäselvyys viestinnässä voi olla elämän ja kuoleman kysymys, esimerkiksi palo- ja pelastusosalalla, toisilla aloilla epätasällisyydet aiheuttavat vain harmia ja ylimääräisiä kustannuksia. Terminologina on mukava törmätä henkilöihin, jotka käytännön kokemusten kautta ovat oivaltaneet yhteisen termistön merkityksen. Eikä näitä henkilöitä niin vähän olekaan. Vanha totuus yhteisen termistön merkityksestä voi ja saa olla tärkein markkinointiargumentti sanastotyön puolesta. Vaikka Sanastokeskus muuten uudistuu ja pysyy ajan hengessä mukana, peruseriaatteita ei tarvitse itsetarkoituksellisesti muuttaa.

Siellä missä uusia käsitteitä syntyy, siellä on myös tarvetta niiden määrittelylle. Yksi esimerkki uudesta termistä, johon viime aikoina olen törmännyt, on *hybridimedia*. Termin perusteella ei media-alaa tuntemattomalle käynyt selväksi, mihin käsitteeseen viitataan. *Terminfon* toimitus on kuitenkin ottanut selvää asiasta ja Termiharavassa sivulla 18 voitte lukea asiasta lisää.

Valoisaa kesäaikaa toivottaen

Lena Jolkkonen

Lena Jolkkonen
lena.jolkkonen@tsk.fi
päätoimittaja

Ari Penttilä – kääntäjien ja tulkkien yhteistyöhenkinen puheenjohtaja

Tiina Holm

4

Diplomikielenkääntäjä, Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton puheenjohtaja *Ari Penttilä* on yksi Sanastokeskuksen hallituksen uusista jäsenistä. Vankka kokemus kääntäjän työstä, yrittäjän arjesta ja järjestötoiminnasta antaa Penttilän sanoille runsaasti painoarvoa, mutta itsensä korostamiseen hänen ei voi kuvitella sortuvan. Penttilä on säilyttänyt nöyrän asenteen ja taidon kyseenalaistaa asioita ja tekemisiään – arvokkaita piirteitä paitisi kääntäjässä myös ihmisessä.

Tie kääntäjäksi

Penttilän kääntäjän ura sai hyvät puitteet kolmivuotisesta diplomikielenkääntäjän koulutuksesta Kouvolan kieli-instituutissa 1970-luvulla. Instituuttiin hakeutuminen oli Penttilälle helppo valinta: kielet kiinnostivat jo lukioaikoina, ja olipa Kouvolaan lyhyt matkakin kotikaupungista Kotkasta.

Opiskelemaan pääseminen ei kuitenkaan ollut aivan itsessään selvää. "En ole mielestäni mitenkään erityisen lahjakas kielellisesti, ja kielten oppiminen on aina vaatinut minulta samantyyppistä pöytätyötä kuin minkä tahansa muunkin asian oppiminen", Penttilä toteaa. Tunnolliselle oppilaalle opiskelupaikan ovet aukenivat kuitenkin heti ensi yrittämällä. Sitten Penttilä on saavuttanut myös virallisen kääntäjän pätevyyden kielipareissa suomi–englanti, englanti–suomi ja ruotsi–englanti.

Varsinainen työura alkoi Säteilyturvakeskuksesta, missä Penttilä työskenteli kääntäjänä kuuden vuoden ajan. Tämän jälkeen hän siirtyi English Centre -käännöstoimistoon seitsemäksi vuodeksi, ja viimein vuonna 1993 hän perusti vaimonsa, *Sheryl Hinkkasen*, kanssa oman käännöstoimiston AS-English Specialists Oy:n. Seuraavana vuonna Penttilä siirtyikin jo hoitamaan täysipäiväisesti oman toimiston asioita.

Oman käännöstoimiston perustaminen tuntui luontevalta, koska sekä Penttilälle että hänen vaimolleen oli kertynyt asiakaspohjaa freelancerina tehtyjen käännös- ja kielentarkistustöiden myötä. Hyvän lähtökohdan tarjosi myös se, että toisen äidinkielenä on suomi ja toisen englanti – näin ollen toimistossa on kumpaankin suuntaan käännettäessä syntyperäinen oikolukija. Kummallakin on myös tietty erikoisala, jonka parissa on tehnyt käännöstöitä. Penttilälle tulivat tutuiksi energia-

Kirjoittajasta:

Tampereen yliopistossa käännöstiedettä (englanti) opiskeleva Tiina Holm oli kevään ajan Sanastokeskuksessa korkeakouluharjoittelijana.

Ari Penttilä on Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton puheenjohtaja

tekniikan alan tekstit Säteilyturvakeskuksen pestin myötä ja hänen Sheryl-vaimolleen sosiaali- ja terveysala Työterveyslaitoksessa työskentelyn aikana. Monen muunkin erikoisalan tekstejä on kuitenkin ehditty kääntää toimiston kymmenen toimintavuoden varrella.

Toimitusjohtaja onkin monitoimimies

Penttilä kokee olevansa melko lailla haaveammattissaan: "Työn parhaisiin puoliin kuuluu se, että siinä oppii jatkuvasti uutta eri aiheista. Oma yleissivistyskin kasvaa samalla. Huonompi puoli on taas se, että kääntäjän työ on usein melko yksinäistä: istutaan pöydän ääressä ja tuijotellaan ruutua. Onneksi meidän toimistossamme on sentään kaksi ihmistä, ettei ihan yksin tarvitse tehdä töitä."

Pienen käännöstoimiston toimitusjohtajan arki pitää sisällään vaihtelevia askareita, eikä pelkkään kääntämiseen tai hallinnointiin ole mahdollista keskittyä. Tyypilliseen työpäivään kuuluu monenlaista tointa: itse käännöstöitä, tiedusteluihin ja tarjouspyyntöihin vastaamista, hallinnon rutiinien hoitamista – ja toisinaan pölynimurin varteen tarttumistakin. Penttilä kuitenkin kokee monipuolisuuden hyväksi puoleksi: suuressa käännöstoimistossa on enemmän mahdollisuuksia erikoistua.

nöistomistossa saattaisi helposti leipääntyä, jos työ olisi pelkää kääntämistä.

Kääntäjälle hyödyllisiksi ominaisuuksiksi Penttilä mainitsee ainakin uteliaisuuden ja halun ottaa selvää erilaisista asioista: "Kääntäjän tulee paitsi haluta, myös osata hankkia tietoa ja selvittää asioita. Kääntäjän on hyvä olla pikkutarkka, sillä usein pienet yksityiskohdat ratkaisevat, onko käännös onnistunut vai ei. Asiaa auttaa, jos kääntäjä ei luota liikaa omiin tietoihinsa, vaan tarkistaa vielä kerran sellaisetkin seikat, jotka arvelee muistavansa oikein."

SKTL yhdistää kirjavan jäsenistön

Penttilä toimii toista vuotta Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton puheenjohtajana. SKTL on aatteellinen järjestö, joka pyrkii muun muassa parantamaan jäsentensä ammattitaitoa, sopimaan yhteisistä pelisäännöistä, seuraamaan alan kansainvälistä kenttää sekä yhdenmukaistamaan ammattikunnan toimintaa kansainvälisten linjausten mukaisesti. SKTL:llä on myös tärkeä sosi-aalinen tehtävä: "Liitto on tärkeä yhdysside jäsentensä välillä, sillä ammatin luonteeseen kuuluu usein hyvin itseenäinen työ-kentely. SKTL on luonteva foorumi, jossa voidaan keskustella yhteisistä asioista ja ongelmista", Penttilä kertoo.

Liiton tarjoamia palveluja ovat muun muassa puhelin- ja sähköpostineuvonta, jäsenten käyttöön laaditut toimeksianto- ja salassapitosopimusohjat, palkkiotilastot sekä myös pieni-muotoiset koulutukset. Lisäksi liitto julkaisee *Kääntäjä-Översättaren*-lehteä, joka ilmestyy 10 kertaa vuodessa. Liiton toimistolla on kaksi vakituista työntekijää ja lisäksi tarpeen tullen tilapäisiä työntekijöitä. Jäseniä liitossa on noin 1700, mistä valtaosan muodostavat asiatekstikääntäjät. Heidän lisäksi on omiksi jaostokseen ovat järjestäytyneet kirjallisuuden kääntäjät, mediakääntäjät (tv, elokuva, video), tulkit sekä uusimpana ryhmänä alan opettajat ja tutkijat; monet jäsenet saattavat toki kuulua luontevasti moneenkin eri jaostoon.

Liiton tärkeimpiin yhteistyökumppaneihin lukeutuvat muun muassa Kääntäjien ammattijärjestö sekä Suomen käännöstoimistojen liitto, joiden kanssa yhteistyössä SKTL järjestää myös jokasyksyisen kansainvälisen kääntäjienpäivän tilaisuuden. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kanssa SKTL on järjestänyt vuosittaisen suomalais-ruotsalaisen kääntäjäseminaarin jo yli kolmenkymmenen vuoden ajan. Muita keskeisiä yhteistyötahoja ovat muun muassa Suomen Kirjailijaliitto, Suomen Tietokirjai-lijat, Pohjoismainen kirjailija- ja kääntäjäneuvosto sekä kansainvälinen kääntäjäjärjestö FIT.

Ajankohtaisia haasteita

SKTL:n viime aikojen ajankohtaisiin projekteihin on kuulunut esimerkiksi yleiseurooppalainen käännöspalvelualan laatu-standardi, jonka kehittämiseen ja käyttöönottoon osallistutaan eurooppalaisen standardointijärjestön CENin alaisuudessa. Kansallisia standardeja on tälläkin hetkellä käytössä joissakin Euroopan maissa, mutta nyt pyritään siirtymään yhdenmukaiseen yleiseurooppalaiseen malliin.

Toinen merkittävä projekti on kansainvälisen kääntäjäjärjestön FIT:n maailmankongressi, joka pidetään Tampereella elokuussa 2005. SKTL:ssä on valmisteltu tapahtumaa jo jonkin aikaa, ja tahti kiihtyy entisestään h-hetken lähestyessä. Tapahtuma järjestetään joka kolmas vuosi, ja se on suunnattu ennen kaikkea ammatissa toimiville kääntäjille ja tulkeille. Tampereelle odotetaan saapuvaksi 600–700 kääntäjää eri puolilta maailmaa.

Muita ajankohtaisia projekteja ovat olleet asioimistulkin ammattisäännöstöä täydentävät ohjeet sopimuksen tekoa var-ten sekä uusi tekijänoikeuslaki, joka koskettaa olennaisesti myös kääntäjien ammattiryhmää. Lain käsittely eduskunnassa on kesken, ja SKTL aikoo vielä tarvittaessa kommentoida tulevan lain sisältöä.

Liitolla riittää myös tulevaisuuden haasteita. "Ammattikunnan laaja kirjo sekä asioiden jatkuva vaikeutuminen ja monimutkaistuminen lisäävät tehtävien haastavuutta. Esimerkiksi tv-kääntäjää, kirjallisuuden kääntäjää ja tulkkia koskevat varsin erilaiset työsopimukselliset ja tekijänoikeudelliset seikat, ja lakimiesapuun joudutaan turvautumaan aiempaa useammin", Penttilä toteaa. Lisäksi SKTL:n arkipäivään kuuluu tosiasia, joka on kovin tuttu monelle muullekin yhteisölle. "Resurssien rajallisuus asettaa myös omat haasteensa ja rajoituksensa toiminnallemme. Asiantuntijuuden kehittämiseen on kuitenkin pystyttävä panostamaan, sillä ammattikunnalle ja työn jäljelle asetetaan yhä kovempia odotuksia", Penttilä jatkaa.

Asemaansa liiton puheenjohtajana Penttilä kommentoi omaan vaatimattomaan tyyliinsä: "Ajattelen olevani ennen kaikkea sovittelija ja yhteistyöhön kannustava puheenjohtaja. Vaikka jäsenkunnan kirjo onkin suuri, meillä kaikilla on keskenämme enemmän yhteistä kuin eroavaisuuksia. Tilanteemme on erilainen kuin muissa Pohjoismaissa, sillä muissa maissa eri tekstilajeihin ja välineisiin suuntautuneilla kääntäjillä on omat liittonsa. SKTL:n suuri koko on mielestäni vahvuus, jota voimme hyödyntää. Suurella liitolla ja sen sanomisilla on enemmän uskottavuutta ja painoarvoa kuin pienemmillä yksittäisillä liitoilla."

Terminologia kääntäjän työkaluna

Penttilä katsoo terminologialla olevan merkittävä asema kääntäjän työssä, mistä syystä siihen olisi kiinnitettävä huomiota jo kääntäjien koulutuksessa: "Omissa opinnoissani terminologiaa sivuttiin ohimennen, yhtäkään kokonaista kurssia aiheesta ei tarjottu. Mielestäni aihe olisi vähintäänkin yhden kurssin arvoinen kääntämisen ja tulkkauksen opiskelijoille. Yksikin väärä termi saattaa pahimmassa tapauksessa pilata muuten hyvän käännöksen. Termiongelmien eivät myöskään rajoitu asiatekstikäännöksiin, vaan niitä saattaa tulla vastaan muun muassa kaukokirjallisuutta käännettäessä."

Penttilä toteaa termiongelmien olevan erityisen näkyviä, kun käännettävän tekstin aihepiiri ei ole kääntäjälle ennalta tuttu. Tällaisissa tilanteissa Penttilä kertoo itse etsivänsä apua erilaisista sanastoista ja lukevansa tarvittaessa laajemminkin aihetta

käsitteliä kohdekielisiä tekstejä. Näin haaviin saattaa jäädä paitsi termistöä, myös jonkinlainen tuntuma kyseisellä erikoisalalla käytettävästä kirjoitustyylistä. "Usein toistuvaksi ongelmaksi ovat osoittautuneet myös eri organisaatioiden nimet ja henkilöiden tittelit, jotka on vain kaivettava jostakin esiin. Nimet tuntuvat olevan ihmisille erityisen herkkiä asioita, ja käännösvastineiden etsiminen on kääntäjälle toisinaan melko turhauttavaakin puuhaa", Penttilä harmittelee.

Kääntäjillä on kuitenkin käytössään aiempaa enemmän tiedonhakuvälineitä. Internet on jo pitkälti syrjäyttänyt puhelimen kääntäjän ensisijaisena välineenä. Erityisen hankalien termi-ongelmien ratkaisemiseksi Penttilä kertoo kysyvänsä asiaa suoraan toimeksiantajalta – joka onkin viime kädessä aihepiirin paras asiantuntija. Varsinaisen sanastotyön tekeminen Penttilän käännöstoimistossa on melko satunnaista. Systemaattinen sanaston kerääminen hyödyttäisi enemmän, jos käännöksiä tehtäisiin rajatummien tietyltä aihealueelta. "Tietyille asiakkaille olemme kuitenkin keränneet jonkin verran sanalistoja, ja käännösmuistiohjelmaakin käytämme jonkin verran. Käännösmuistintehokkaan käytön esteenä taitaa kuitenkin olla se, etten ole koskaan ollut kovin kiinnostunut tietokoneista", Penttilä naurahtaa.

Yleisesti ottaen käännösmuistien käyttö on kuitenkin lisääntynyt kääntäjien keskuudessa, ja monet käännöstoimistot edellyttävät niitä myös freelance-kääntäjiltään. "Käännösmuistit helpottavat kääntäjien rutiinityötä, varsinkin silloin kun käännettävänä on monia samantyyppisiä tekstejä. Ne helpottavat esimerkiksi jonkin yksittäisen tiedon löytämistä, kun kohdan voi etsiä sähköisesti eikä sitä tarvitse kaivaa esiin paperipinoista. Käännösmuistit tuovat kuitenkin mukanaan ongelmallisen tekijänoikeuskysymyksen: kenelle kuuluvat tällaisten monista eri lähteistä kerättyjen tietokantojen tekijänoikeudet?" Penttilä huomauttaa.

Kääntäjän toimenkuvaa käännösmuistit eivät Penttilän mukaan ole muuttaneet olennaisesti, ainakaan toistaiseksi. Konekäännösohjelmien myötä työn luonne saattaisi muuttua kääntäjästä enemmän tarkistajan suuntaan, mutta Penttilä uskoo vierähtävän vielä paljon aikaa ennen kuin toimiva ja laaja-käyttöinen konekäännösohjelma saadaan käyttöön.

Kääntäjien ja tulkkien edustaja TSK:ssa

Tekniikan Sanastokeskuksen toiminta on Penttilälle tuttua jo pitkältä ajalta ja monista eri yhteyksistä, ja siten hänen jäsenyytensä TSK:n hallituksessa tuntuukin kovin luonteelta: "Tutustuin TSK:hon jo 1980-luvulla, jolloin suoritin TSK:n järjestämän kaksipäiväisen terminologian peruskurssin. Muistanpa olleeni myös yhdistyksen 15-vuotisjuhlissa Heurekassa. Kääntäjän ominaisuudessa olen käyttänyt termipalvelua jonkin verran, ja *Terminfokin* on tuttu lehti. Kun minulta sitten kysyttiin, halusinko asettua ehdolle TSK:n hallitukseen, lähdin mielelläni mukaan – ovathan kääntäjät ja tulkit myös TSK:n tärkeä viiteryhmä", Penttilä muistelee.

Penttilä näkee TSK:n julkiset palvelut tärkeänä osana yhdistyksen toimintaa, ja siksi pahoittelee muun muassa termipalvelun hintavuutta. Kustannusvastaava hinnoittelu nostaa hinnat valitettavasti niin korkeiksi, ettei yksittäisen kääntäjän ole useinkaan mahdollista palvelua käyttää. Penttilä peräänkuuluttaakin suurempaa julkista rahoitusta tämänkaltaisten yleishyödyllisten palvelujen turvaamiseksi.

Pyörät pyörimään

Käännöstöiltä ja SKTL:n puheenjohtajuudelta jäävän vähäisen vapaa-aikansa Penttilä pyrkii käyttämään poissa kielten maailmasta, vaikka tunnustaakin aika ajoin prepanneensa muun muassa ranskan kielen taitoaan kielikursseilla. Tavallisemmin Penttilää näkee kuitenkin liikunnan parissa: "Päivät kuluvat usein tietokoneen ääressä istuen, joten vapaa-ajallani pyrin käymään muun muassa kuntosalilla ja pelaamassa pallopelejä. Ehdottomasti rakkain liikuntaharrastukseni on kuitenkin pyöräily – pyöräilykauden aikana minut voi nähdä useinkin viiletämässä pitkin Espoon pyöriteitä", Penttilä vinkkaa.

Ensimmäisestä avioliitostaan Penttilällä on kolme lasta, joista nuorinkin täyttää pian jo 18 vuotta. "Sattumaa tai ei, mutta yksikään lapsistani ei ole ajatellut ryhtyä kääntäjäksi. No, onhan onneksi muitakin hyviä ammatteja", Penttilä naurahtaa.

TSK PALVELEE KESÄLLÄ SEURAAVASTI

Sanastokeskuksen toimisto, kirjasto ja termipalvelu ovat suljettuina 19.–30.7.2004.
Muina aikoina palvelemme normaalisti arkin kello 9–16.

PÅ SOMMAREN ÄR TSK ÖPPET ENLIGT FÖLJANDE

TSK:s byrå, bibliotek och termtjänst är stängda 19.–30.7.2004.
För övrigt betjänar vi normalt alla vardagar kl. 9–16.

Erikoiskielet kehittävät suomen kieltä

Pirjo Hiidenmaa

Suomalaisten koulutus lisääntyy: 1970-luvulta tähän päivään korkeasti koulutettujen määrä on kaksinkertaistunut ja vailla ammattikoulutusta olevien määrä on puolittunut. Koulutuksen ja ammattitaidon hankinta näkyy siinä, että erikoiskielten käyttö, laajuus ja määrä lisääntyvät. Tarvitaan yhä spesifimpiä nimiä kuvaamaan työssä eteen tulevia asioita. Kielten kehityksessä onkin kaikille läntisille yhteiskunnille ollut yhteistä juuri tämänkaltaisen erikoiskielten lisääntyminen. Jokaisella toimialaisuuden alalla joudutaan etsimään ilmauksia, joilla asioita kuvataan. Jos ihminen esimerkiksi alkaa tarkkailla syömistään ja ravitsemustaan liiksi asti, häntä alkaa vaivata *ortoreksia*. Entä, millä sanalla ilmaistaan, jos liikunta saa hänen elämäänsä saman aseman?

Tunnettua on, että erikoiskielet eivät säily pelkästään erikoiskielinä vaan termit ja sanat liukuvat tavalliseen kielenkäyttöön sen mukaan, miten aihepiirit siirtyvät osaksi päivittäistä tietoa. Kuluttaja-, terveys- ja ympäristökysymysten alalla, samoin tietotekniikassa monet tarkastelutavat ja tutkimustulokset ovat siirtyneet laboratorioista ja tutkimuskamioista osaksi arkea, ja voimme seurata monia aihepiirejä yleisistä lehdistä – toki asiantuntijoiden kieli samaan aikaan tuottaa uutta sitä mukaa kuin erityistietämystä syntyy tutkimuksen ja muun kehityksen kautta.

Yhtä tunnettua on, että erikoiskielet eivät noin vain kehity itsekseen. Hyvät termit ja niiden täsmälliset sisällöt eivät pullahda kieleen ilmaiseksi ja omia aikojaan. Niitä tehdään tietoisesti, merkityksistä ja ilmauksista sovitaan ja sopimuksista tiedotetaan. Tämän lehden lukijoille tätä tuskin tarvitsee vakuuttaa.

Erikoiskielten sivutuotteina uusia kielimuotoja

Erikoiskielet eivät jää omaan saarekkeeseensa, vaan asiantuntijan on osattava luovia monissa kielellisissä maastoissa. Vankkojen ammatti-ilmausten rinnalle kehittyi ryhmien kesken tuttavallisia ammattislangimuodosteita. Toisella kerralla on taas osattava hypätä toisenlaiseen ilmaisutapaan, kun on selostettava asiakkaalle tutuin metaforin asia, jonka ammattilainen tapaa ilmaista yhdellä substantiiviilla. Tästä aiheesta on mainio artikkeli muutaman vuoden takaisessa *Kielikellossa*. Siinä tutkijat kuvaavat, miten lääkäri käyttää vuorotellen sanoja *divertikkeli* ja *pussukka*.

Siirtymät kielimuodosta toiseen, myös kielestä toiseen ovat olennainen osa nyky maailman tekstitaitoja. Tietoa voidaan hankkia englanninkielisestä tutkimusraportista, mutta se joudutaan siirtämään suomenkieliseen asiakaslehteen. Ja kaikkea tältä väliltä. Harvassa työssä voi fakkiutua viestimään vain suppean samanmielisen sisäpiirin kanssa.

Tekstityöt lisääntyvät

Myös työt ovat muuttuneet: tietoa tuotetaan tutkimalla, sitä haetaan ja sovelletaan. Tietoa myös muokataan eri yleisöille, artikkeleiksi, mainoksiksi, tiedotteiksi, esitteiksi, muistioiksi ja päätösten perusteluiksi. Lisäksi työhön kuuluu jatkuva koulutus- tautuminen, uudelleen koulutus ja täydennyskoulutus. Eri tehtäviin suunnatut tekstit täyttävät arkkemme.

Yhä suurempi osa työstä on kirjoittamista ja lukemista. Kirjoittajat joutuvat sopimaan tekstien esitystavoista ja eri kirjoitusten näkökulmista. Yhä enemmän myös joudutaan noudattamaan tekstien vakiintuneita esitystapoja, olipa kyse tieteellisestä artikkelista, lehden kolumnista, verkkolehdestä tai tuotesitteestä. Kirjoittamisen ohella kirjoittajat tarvitsevat teksteistä puhumisen taitoja sekä tekstien suunnittelu-, tiivistämis- ja muokkaustaitoja. "Musta tää tuntuu vaikeelta" ei riitä tietoammatillaisen tekstipuheeksi, vaan hänen on hyvä osata eritellä tekstiään ja sen ilmaisukeinoja: onko tekstilaji oikea, edellyttääkö teksti liikaa taustatietoja, onko sananvalinta asenteellinen, ovatko lauseet liian kuormittuneet, ovatko tekstin viit-taussuhteet selvät ja monia muita kieliseikkoja.

Kirjoittamista ei ole enää varaa nähdä romantisoituna luomisena, jossa kirjoittaja inspiraation vallassa tuottaa ainutlaatuisen hengentuotteen. Työhön ja opiskeluun kuuluvat tekstit ovat tuotteita, joiden on synnyttävä määräraikaan ja täytettävä niille asetetut tavoitteet, saipa kirjoittaja innoituksen luomiseen tai ei.

Ei myöskään ole varaa pitää kirjoittamista mystifioituna taitona, jonka jotkut hallitsevat ja jotkut eivät. Kirjoittaminen on taito, jota voidaan harjoitella. Hyvällä tekstillä on ominaisuuksia, joita voidaan määritellä ja kuvailla. Kyse ei ole sattumanvaraisesta tiedosta ja pelkästä luontaisesta kielitajusta. Vaikka yksilölliset lukumielitykset vaihtelevat, tekstilajeilla on omia yleisesti tunnistettavia piirteitä.

On myös syytä oppia siihen, että kirjoittaminen ei ole pelkästään yksilön ponnistus. Monet tekstit laaditaan yhteistyössä. Silloinkin kun kirjoittaja työskentelee yksin, hän tarvitsee palautetta ja evästyä. Lisäksi jokainen kirjoittaja nojautuu aikaisempiin teksteihin omaa tekstiään muotoillessaan. Yksittäistä tekstiä tarkasteltaessa voidaan kiinnittää tilanteen vaatimuksiin ja lajityypin käytäntöihin. Näin palautteista ei tule liiaksi henkilöön käyviä.

Kuka kantaa huolen kielestä ja tekstitaidoista

Koulutus – olipa kyse peruskoulusta, lukiosta tai korkeimmasta opetuksesta – ei voi laiminlyödä kielentaitojen koulutusta, onhan kielen monimuotoisuus nykytöissämme olennainen osa. Jokaisen ammattilaisen on osattava keskustella termeistään ja teksteistään. Vaatimukset tuntuvat vakuuttavilta. Miltä todellisuus näyttää?

Peruskoulun ja lukion äidinkielen tunnit ovat kovin niukat. Ylioppilastutkimuksen tulokset heikkenevät, mikä tarkoittaa sitä, että korkeakouluihin pyrkii opiskelijoita, joista vain osa selviää opiskeluissa ja tulevaisuudessa tarvittavasta kirjoittamisesta.

Oppiaineiden yhteistyö on lisääntymässä, mutta edelleen tämä on harmillisen vähäistä. Äidinkielen ja vieraiden kielten yhteistyötä ei ole kovinkaan paljon, ja jos onkin, uskotaan, että äidinkielen tehtävä on opettaa kielioppitermit, jotta vieraan kielen opettaja voi käyttää niitä. Hedelmällisempää olisi etsiä uusia näkökulmia monille käytännössä vastaan tuleville kielitöille: tarkastella sanaston ja kielimuotojen vaikutteita, kääntä-mistä sekä kielten rakenteiden eroja.

Yliopistot ovat vähentäneet kirjoittamisen opetusta. Tarjolla on tieteellisen englannin hallintaa, mikä sinänsä on hyvä asia, mutta koko tietoyhteiskuntamme keskeinen perusta, kieli ja sen käyttö ajatteluun ja työhön, on jäänyt ihan liian vähälle huomiolle. Samoin on huomaamatta se, että 90 % akateemisesti koulutetuista työskentelee suomalaisen koulun, hallinnon, tutkimuksen, tiedotuksen tai järjestöjen palveluksessa. Nekin, jotka tarvitsevat muuta kuin suomen kieltä, hyötyisivät kielen ja tekstitaitojen vankasta pohjasta, sillä ymmärrys tilanteista, merkityksistä ja sävyistä on sovellettavissa myös muihin kieliin.

Kaikissa Pohjoismaissa on herätty huomaamaan, että kansalliskielen käyttötaito ei enää ole itsestäänselvyys sen jälkeen, kun opiskelija on vuosia lukenut tenttikirjansa vain englanniksi ja raportoinut osaamisestaan englanninkielisillä esseillä ja tutkielmilla. On syntynyt aloja, joilla ei edes ole ajantasaista suomenkielistä termistöä. Kuinka pitkälle tätä tietä on varaa jatkaa? Kansainvälistymisen ei tarvitse johtaa oman kielen laiminlyöntiin, kieliä voi käyttää rinnakkain, ja asiantunteva ihminen voi harjaantua vaihtamaan kieltä ja kielimuotoa työpäivän aikana monta kertaa.

Työpaikoille kieliryhmät kielitalkoisiin

Työpaikoilla, olipa kyse minkä tahansa alan työstä, pitäisi perustaa kieliryhmiä, joiden tehtävänä on tarkastella omien tekstien toimivuutta. Tässä malliksi muutamia kysymyksiä, joita ryhmät voisivat pohtia: millaisia viestejä annamme, kuinka paljon aikaa käytämme tekstien laadintaan, millaisia mahdollisuuksia kielenkäytössä on, miten kielipulmat ratkaistaan, miten uudet työntekijät perehdytetään organisaation tapoihin, miten pinttyneitä tapoja uudistetaan, miten traditioita kunnioitetaan.

Kun kieltä tottuu tarkastelemaan, siitä saa enemmän irti. Keskustelut myös auttavat näkemään enemmän. Asiakkaiden palaute käyttöohjeista ei ehkä olekaan turhaa niuhotusta vaan vakavasti otettava kommentti. On ehkä valaisevaa myös oppia näkemään, että hyviäkin tekstejä voi olla useanlaisia.

Aiheesta enemmän

Haakana, Markku & Raevaara, Liisa 1999: Divertikkeleitä vai pussukoita – Lääketieteen kieli vuorovaikutuksessa. *Kielikello* 3. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. 9–14.

Hiidenmaa, Pirjo 2003: *Suomen kieli – who cares?* Helsinki: Otava.

Kirjoittajasta:

Pirjo Hiidenmaa on filosofian tohtori ja Kielitoimiston päällikkö. Hän on tutkinut erityyppisiä tekstejä; erityiskiinnostuksen kohteena on kielen tilanteen ja käyttötarkoituksen mukainen variaatio.

Työsuojelusanaston uudistamishanke käynnistynyt

Lena Jolkkonen

9

Sanastokeskuksessa käynnistyi toukokuun aikana Työsuojelusanaston uudistamishanke. Työsuojelurahasto on myöntänyt hankkeelle rahoitusta ja täten mahdollistanut työn. Projektin tavoitteena on laatia ajanmukainen työsuojelusanasto, joka selvittää käsitteiden sisällöt ja antaa tarvittavat suositukset suomen- ja ruotsinkielisestä ammattitermistöstä. Lähtökohtana on vuonna 1985 julkaistu *Työsuojelusanasto* (TSK 7), joka tarkistetaan, päivitetään ja täydennetään uusilla osa-alueilla.

Ensimmäinen Työsuojelusanasto syntyi pohjoismaisena yhteistyönä Pohjoismaiden Ministerineuvoston taloudellisella tuella. Jokaisessa maassa kerättiin asiantuntijatyöryhmä, jossa olivat edustettuina työmarkkinajärjestöt, työsuojeluviranomaiset sekä työsuojelutuotteiden valmistajat. Suomessa sanaston tekemistä koordinoivat Työterveyslaitos ja Tekniikan Sanastokeskus. Muissa Pohjoismaissa tekijöinä olivat Ruotsissa Tekniska Nomenklaturcentralen (nykyinen Terminologicentrum TNC), Norjassa Rådet for Teknisk Terminologi ja Tanskassa Kööpenhaminan kauppakorkeakoulun terminologiaosasto. Jokainen projektiin osallistunut maa painatti sanastosta oman kansallisen version.

Vuonna 1985 otettu painos Työsuojelusanastosta on myyty loppuun joitakin vuosia sitten. Uusintapainoksen ottaminen vanhasta sanastosta ei ole mielekästä, koska lähes parikymmenen vuoden aikana alalla on tapahtunut paljon uudistuksia, muun muassa säädöksiä on muutettu ja tekniikka on kehittynyt. Sanaston päivitykselle on siis suuri tarve.

Uudella, ajanmukaisella sanastolla voidaan helpottaa työsuojelualalla työskentelevien tai muuten sen kanssa tekemisiin

joutuvien työtä, sillä käsitteiden selventäminen ja termien yhdenmukaista käyttöä tukevien suositusten antaminen vähentää epäselvyyksien syntyminen riskiä viestinnässä. Uudistettua sanastoa on mahdollista käyttää hyväksi muun muassa toimitus-, käänнос- ja opetustyössä, tiedonhaussa sekä kansainvälisissä yhteyksissä.

Tehtävän sanaston laajuus on arvion mukaan noin 500 käsitettä. Sanaston määritelmät laaditaan suomeksi ja ruotsiksi, mikä tukee Suomen kielilainsäädännön asettamia vaatimuksia molempien kansalliskieltemme osalta. Sanastoon kootaan myös englannin-, saksan- ja ranskankieliset termivastineet. Hanke on kaksivuotinen ja sanasto julkaistaan vuoden 2006 aikana kirjana Työterveyslaitoksen julkaisutoimiston kustantamana ja sähköisessä muodossa ainakin osana TSK:n ylläpitämää julkista TEPA-termipankkia. Julkaisemisen tarkoituksena on saattaa sanasto mahdollisimman laajaan käyttöön, koska ainoastaan termejä mahdollisimman laajasti käyttämällä voidaan vakiinnuttaa niiden asemaa ja vaikuttaa viestintään.

Kuten Sanastokeskuksen vetämissä toimialakohtaisissa sanastohankkeissa yleensäkin, alan tahoista on koottu asian-tuntijatyöryhmä. Tässä projektissa mukana on edustajia Työterveyslaitoksen Tietopalvelukeskuksesta ja Julkaisutoimistosta, Uudenmaan työsuojelupiiristä, VTT:ltä, sosiaali- ja terveysministeriöstä sekä Työturvallisuuskeskuksesta. Työryhmän aloitus-kokous pidetään kesäkuun aikana ja pienen kesätauon jälkeen työ pääsee syksyllä täyteen vauhtiin.

TSK:N 30-VUOTISJUHLASEMINAARI

**Tervetuloa Sanastokeskuksen 30-vuotisjuhlaseminaariin
keskiviikkona 6.10.2004 klo 14.00–18.00.**

Seminaari järjestetään hotelli Arthurin tiloissa (Vuorikatu 9, 00120 HELSINKI).
Osallistumismaksu 25 euroa kulujen kattamiseksi.

Ilmoittautumiset 21.9.2004 mennessä Anu Ylisalmelle,
puh. (09) 2709 1061, faksi (09) 608 859 tai s-posti anu.ylisalmi@tsk.fi.

Tarkempia tietoja TSK:n WWW-sivuilla <http://www.tsk.fi>.

Millainen on hyvä terminhallintaohjelma?

Igor Kudashev

10

Sanastoprojektia on nykyään vaikea kuvitella ilman terminhallintaohjelmaa. Isoissa terminologiakeskuksissa onkin useimmiten kehitelty oma terminhallintaohjelma tai joukko erillisiä sovelluksia. Pienet ja keskiuuret sanastoprojektit joutuvat sen sijaan tyytymään kaupallisesti saataviin ohjelmiin, joista Tradoksen *Multiterm* on varmaankin tunnetuin ja miltei monopoliasemassa.

Kaupallisissa sovelluksissa, myös Multitermissä, on kokeemuksemme mukaan kuitenkin vielä paljon rajoituksia ja jopa virheitä. Tästä syystä kahdessa EU:n ja opetusministeriön rahoittamassa projektissa, *Suomalais-venäläinen metsäsanakirja* -hankkeessa ja *Tullitermihankkeessa*, on päätetty luopua Multitermin käytöstä ja turvautua vaihtoehtoisin ratkaisuihin. Metsä-sanakirjahankkeessa on laadittu oma terminhallintaohjelma, ja tullitermihankkeessa muokataan ja kehitetään *Glossword*-nimistä avoimen lähdekoodin ohjelmaa.

Metsäsanakirjahankkeessa laatimani ohjelma on sovellettu projektin tarpeisiin, eikä sen tarkoitus ole kilpailla universaalien kaupallisten sovellusten kanssa. Ohjelmaa laatiesani sain kuitenkin arvokasta kokemusta terminologien tarpeista ja toivomuksista, ja tämä kokemus voi luullakseni auttaa ohjelmien kehittäjiä ja käyttäjiä laatimaan ja valitsemaan parempia sovelluksia. Tässä artikkelissa pohdin terminhallintajärjestelmille asetettavia vaatimuksia ja toivomuksia.

Käsiteltävä sanastoaineisto

Aloitetaan siitä, millaista tietoa terminhallintaohjelman avulla tulisi pystyä käsittelemään. Ensinnäkin koko ohjelman ja yksittäisten kenttien on oltava aidosti monikielisiä, ja kieltä pitäisi voida vaihtaa myös kesken kenttää. On varsin epäkäytännöllistä luoda lähdeviittausvalikot tai esimerkki- ja kollokaatiokentät jokaiselle kielelle erikseen. Kenttien osia on voitava korostaa esimerkiksi kursivilla ja lihavoinnilla samalla tavalla kuin tekstinkäsittelyohjelmassa. Myös ala- ja yläindeksointi on joskus tarpeen. Erikoiskielissä ja sanakirjoissa käytetään sitä paitsi erikoismerkkejä, ja ohjelman on tunnistettava ja käsiteltävä ne oikein. Termitietueisiin on voitava lisätä myös kuvia, käsiteläjäjärjestelmiä ja muuta graafista aineistoa.

Rakenteen joustavuus

Toinen tärkeä kysymys on se, kuinka vapaasti yksittäisen termitietueen rakenne on määriteltävissä ja muutettavissa. Kahta ääripäätä edustavat tietokannat, joiden termitietueiden rakenne on kiinteä, ja tietokannat, joiden termitietueisiin voi rajattomasti lisätä uusia tietoluokkia ja kenttiä. Näiden ääripäiden väliltä löytyvät ohjelmat, joiden termitietueiden rakenne on periaatteessa kiinteä, mutta joihin voi kuitenkin lisätä tietokannan määrittelyn mukaisia kenttiä melkein rajattomasti.

Täydellinen vapaus tietoluokkien ja kenttien lisäämisessä kuulostaa tietysti houkuttelevalta ja universaalilta ratkaisulta,

mutta siihen liittyy omat ongelmansa. Sanakirja on nimittäin luonteeltaan hyvin systemaattinen, ja yksi sanakirjatyön tärkeimmistä laeista kuuluukin, että samuus tulkitaan aina samalla tavalla. Jos termitietueiden rakenne on täysin vapaasti vaihdeltavissa, sanakirjasta tai termipankista tulee ennemmin tai myöhemmin sillisalaatti, jossa systematiikasta ei ole enää jälkeäkään. Muita "villien ja vapaiden" tietokantojen ongelmia ovat haun monimutkaisuus ja yhteensopivuuden rajallisuus. Toisen ääripään ohjelmien heikkouksia ovat taas niiden joustamattomuus ja muuntautumattomuus. Tästä seuraa, että optimaalinen ratkaisu olisi tietokanta, jonka rakenne on periaatteessa kiinteä, mutta tarvittaessa siihen pystyy tekemään muutoksia. Tietokannan ylläpitäjän on voitava lisätä uusia tietoluokkia ja poistaa tarpeettomia. On myös tärkeää, että ylläpitäjällä on mahdollisuus määritellä kenttien järjestys ja yhteensopivuussäännöt, kuten se, että selite ei voi tulla ennen määritelmää tai että lähdeviittaus ei voi esiintyä ilman emokenttää. Näin taataan termitietueiden yhdenmukaisuus kautta tietokannan ja estetään virheitä ja vahinkoja.

Eräs ongelma, jota ei monissa nykyisissä terminhallintaohjelmissa ole ratkaistu, on kenttien upottaminen toisiin kenttiin. Tätä menettelyä tarvitaan esimerkiksi silloin, kun halutaan merkitä termin osien suku tai luku. Upottamisen tulisi olla mahdollista, ja pitäisi myös voida määrätä, mihin kenttiin mitkin voidaan upottaa. Kannattaa muistaa myös, etteivät kaikki sanaston termitietueet välttämättä ole samantyyppisiä. Esimerkiksi termitietueet, joissa hakusanana on substantiivi, adjektiivi tai verbi, saattavat olla melko erilaisia. Tietokannan ylläpitäjän on siis voitava tarvittaessa luoda, muokata ja poistaa erilaisia termitietueprofiileja.

Termitietueiden rakenteesta päätettäessä ei pitäisi olla muita rajoituksia kuin mitä sanakirjan tai termipankin suunnittelijalla on mielessä. Törmäsimme aikoinamme esimerkiksi siihen, että Multitermissä oli mahdollonta lisätä osittaisten vastineiden eteen perinteistä noin-merkkiä, koska siinä mikään kenttä ei voinut tulla ennen termiä. Vanhassa Multitermissä oli rajoituksia myös valikkolistojen pituudelle, minkä takia vanhassa tietokannassamme aihealue- ja lähdeviittauslistat jouduttiin jakamaan useaan erinimiseen kategoriaan. Tällaisia rajoituksia ei pitäisi suvaita ilman hyvin pätevää syytä.

Käyttäjän on myös voitava itse valita käsitelähtöisen ja termitähtöisen lähestymistavan välillä sanaston perusyksikköä määriteltäessä. Vaikka itse pidän varsinkin monikielisessä sanastotyössä käsitelähtöistä lähestymistapaa selkeämpänä ja käytännöllisempänä, ei mielestäni ole oikein sulkea termitähtöistä vaihtoehtoa pois. Esimerkiksi yksikielisessä sanastotyössä on pikemminkin makuasia, valitaanko sanaston perusyksiköksi termi vai käsite. Myös monet kieliasiantuntijoille tarkoitetut terminologiset tuotteet lähtevät liikkeelle tälle kohderyhmälle tutumasta yksiköstä eli termistä.

Aineiston järjestäminen

Riippumatta siitä, mikä on sanaston perusyksikkö, terminhallintaohjelman on osattava järjestää sanasto tietyllä tavalla. Jos sanasto on systemaattinen, ohjelmalle on pystyttävä kertomaan, missä järjestyksessä termitietueiden tulisi näkyä ja tulos-

tua. Aakkosjärjestykseen ei yllättävää kyllä ole aivan helppo asia. Maakohtaisia asetuksia ei ole aina mahdollista tai tarkoituksenmukaista ottaa käyttöön, eikä ohjelman kehittäjä pysty määräämään oikeaa järjestystä kaikille maailman kielille. Tietokoneen "oma" käsitys merkkien järjestyksestä saattaa poiketa aika paljon siitä, mihin ihmiset ovat tottuneet. Myös sanakirjatyössä on olemassa erilaisia aakkostuskäytäntöjä. Esimerkiksi välilyöntiä pidetään joskus kirjaimen veroisena merkinä (sana sanalta – menetelmä), ja joskus taas sitä ei oteta huomioon (kirjain kirjaimelta – menetelmä). Myös ei-aakkoselliset erikoismerkit voivat aiheuttaa harmaita hiuksia. Termitietueiden järjestykseen voivat vaikuttaa niin ikään muut kentät, kuten homonymi-indeksit ja sanaluokat. Tämä kaikki huomioon ottaen on tarkoituksenmukaista antaa käyttäjälle mahdollisuus määrätä ja muokata termitietueiden järjestyssääntöjä.

Selaamis- ja hakumahdollisuudet

Tärkeä osa terminhallintaohjelmaa ovat sanaston selaamis- ja hakumahdollisuudet. Hakuja pitäisi voida tehdä kaikissa tietokannan kentissä. Hakuetoja on usein tarpeen yhdistää, joten niitä on syytä tarjota vähintään kolme–neljä. Usein apua on myös tarkennetusta hausta, eli käytetään hakuja jokerimerkin ja säännöllisten lausekkeiden avulla, isoja ja pieniä kirjaimia erottelevaa hakuja ja sumeaa hakuja. Hakuhistorian pitäminen olisi hyvä idea. Tietokantatekniikkaan perustuvissa sovelluksissa käyttäjälle kannattaa antaa mahdollisuus valita useimmin haetut kentät, jotta ohjelma voisi indeksoida niiden sisällön ja siten nopeuttaa hakuja. Varsinkin perushaun on oltava hyvin nopea. Hakutuloksia pitää olla helppo selata ja tulostaa. Koska termitlistat ja osumalistat voivat olla hyvinkin pitkiä, navigointia niiden sisällä voi helpottaa "pikahauilla", jolloin käyttäjä kirjoittaa muutaman alkukirjaimen tavoittelemastaan termistä. Ensimmäisen osuman on tultava silloin näkyviin, ja jos täysosuma ei ole, ohjelman on hypättävä lähimmän osuman kohdalle.

Sanaston ulkoasu ja tulostus

Ohjelman tulee termitietueiden esittämisessä mahdollisuuksien mukaan seurata WYSIWYG-periaatetta, jolloin käyttäjä näkee koko ajan sivun tulostusasun. Termitietokannoissa on aina jonkin verran hallinnollisia ja väliaikaisia tietoja, kuten termitietueen numero, tallentaja ja päivittäjä, jotka eivät tule sanaston lopulliseen versioon. On syytä merkitä sellaiset tiedot esimerkiksi tietyllä värillä ja antaa käyttäjälle mahdollisuus saada nämä kentät pois näkyvistä, jos hän haluaa nähdä termitietueen lopullisen asun. Käyttäjän on pystyttävä määrittämään kaikkien kenttien ulkoasu rivinvaihtoineen ja sisennyksineen, mutta toisaalta ohjelman on hyvä sisältää myös valmiita ulkoasumalleja.

Terminhallintaohjelma ei voi olla samalla ammattimainen piirto- ja taitto-ohjelma, joten on taattava helppo integrointi ja yhteensopivuus muiden sovellusten kanssa. Esimerkiksi jos kenttien ja niiden osien kieli on merkitty, kielikohtainen oikoluku ja tavutus on helpompi suorittaa projektin loppuvaiheessa tekstin käsittelyohjelman avulla. Helppo ja moitteeton vienti muihin sovelluksiin on erityisen tärkeää sellaisissa projekteissa, joiden tarkoitus on julkaista sanaston paperiversio. Toisaalta termin-

hallintaohjelman on osattava omaksua muissa yleisissä tallennusmuodoissa olevaa tietoa.

Terminhallintaohjelman tulisi olla sellainen, että sen avulla sanastosta voidaan julkaista rinnakkain sekä paperiversio että sähköinen versio. Sähköisessä versiossa olisi hyödynnettävä esimerkiksi hyperlinkitystä, mutta tietotekniikan tarjoamien lisäominaisuuksien ei pitäisi häiritä sanaston esittämistä lineaarisena tekstinä. Olisi hyvä, jos terminhallintaohjelma pystyisi toimimaan myös sähköisen version käyttöliittymänä, kun sanasto on valmis.

Käyttäjäystävällisyys ja luotettavuus

Ohjelman täytyy tietysti olla vakaa ja luotettava. Hyvä terminhallintaohjelma huolehtii itse tietokannan eheydestä ja tarvittaessa luo ja poistaa automaattisesti tai ainakin puoliautomaattisesti viittausartikkelit, hyperlinkit ja homonymi-indeksit. Varmuskopioinnin on oltava helppoa ja mieluummin automaattista.

Sanastoprojektiin osallistuu yleensä useita ihmisiä, joten terminhallintaohjelman on toimittava verkon kautta ja oltava silloin suojattu asiattomilta. Käyttöoikeudet ja käyttäjäprofiilit on voitava määritellä tarkasti. Järjestelmässä on oltava lukitus, jotta käyttäjät eivät pääsisi lisäämään ja muokkaamaan samoja termitietueita yhtäaikaista.

Viimeisenä muttei vähäisimpänä on mainittava käyttäjäystävällisyys. Ohjelman on oltava hyvin dokumentoitu ja tarjottava käyttäjälle opastusta. Käyttäjällä pitäisi olla mahdollisuus räätälöidä sanasto ja käyttöliittymä itselleen sopiviksi, ja ohjelman on muistettava kunkin käyttäjän asetukset. Ohjelman pitäisi hoitaa kaikki mekaaninen työ ja antaa terminologin keskittyä sisällön tuottamiseen. Toisin sanoen terminhallintaohjelman täytyy sopeutua käyttäjien ja projektin tarpeisiin eikä päinvastoin, kuten nyt on vielä valitettavan usein asian laita.

Kaikkia terminhallintaohjelmien laatimisperiaatteita ei tietenkään ole mahdollista käsitellä yhdessä artikkelissa. Asiasta kiinnostuneille suosittelen muun muassa seuraavia artikkeleita:

1. Schmitz, Klaus-Dirk 2001. Criteria for Evaluating Terminology Database Management Programs. In: *Handbook of Terminology Management*. Vol. 2. *Application-Oriented Terminology Management* / compiled by S.E. Wright & G. Budin. Amsterdam: Benjamins. 539–551.
2. Carlson, Lauri 1999. Valtterin seikkailut – erään terminpankin tarina. Teoksessa: *Termikunnista termitaloksiin*. 25 vuotta sanastotyön asiantuntemusta. Helsinki: Tekniikan Sanastokeskus. 139–142.

Kirjoittajasta:

FL Igor Kudashev tekee Helsingin yliopiston käännöstieteen laitoksella väitöskirjaa kääntäjän erikoiskielen sanakirjojen suunnittelusta sekä työskentelee tutkijana Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenian Suomalais-venäläinen metsäsanakirja -hankkeessa.

ATK-sanakirja – mikä, miksi ja milloin?

Ilmari Pietarinen

12

Supisuomalainen *ATK-sanakirja* on melko varmasti maailman vanhin jatkuvasti päivitetty ja edelleen päivitettävä tietotekniikan alan sanakirja. Sen kehityksen pani alulle Tietokoneyhdistys (nykyinen Tietotekniikan liitto) alkuvuodesta 1966 perustaessaan toimikunnan tehtävänään fingelskan leimaaman ja pahasti rönsyilemään päässeän ammattisanaston yhtenäistäminen ja kehittäminen. Tämä talkootyö on ollut siitä lähtien käynnissä keskeytyksettä ja tuottanut muun muassa 15 painosta ATK-sanakirjaa, niistä ensimmäiset kolme tosin toisella nimellä.

Suppea historia

Toimikunta julkaisi ensimmäisen sanastonsa jo kesällä 1966. Kirjasensa esipuheessa se asetti tavoitteeksi palvella tavallista käyttäjää, ammattiväki kun joka tapauksessa puhuisi slangiaan. Valinta merkitsi, että ulkomaisia alan sanastoja silloin hallitsevat tekniset ja tieteelliset termit jätettiin vähälle, ja niiden sijaan haettiin tietojenkäsittelyn yleiskäsitteitä, käyttäjän tarvitsemia termejä sekä alan kirjallisuudessa usein esiintyviä lähialojen sanoja. Käyttäjäläheisyys merkitsi myös, että toimikunta pyrki mahdollisuuksien mukaan suosimaan suomalaisia tai suomalaisista sanajuurista johdettavia termejä, olematta kuitenkaan fennomaani.

Alkuvuosina julkaisun nimi vaihteli, kunnes se 1971 vakiintui ATK-sanakirjaksi. Kahdestoista painos ilmestyi viime vuonna, joten kirjaa on päivitetty keskimäärin 2–3 vuoden välein. Samalla kirja on monessa suhteessa kasvanut. Vuoden 1966 sanaluettelo sisälsi 33-sivuisen suuraakkosin painetun listan englanninkielisiä termejä toimikunnan suosittamin suomalaisin vastinein. Vuoden 2003 painos käsittää yli 700 tiheään ahdettua sivua, jotka sisältävät noin 4000 termiä kahdeksalla kielellä, yli 3000 suomenkielistä määritelmää, noin sata kaaviota ja piirrosta ja tuhatmäärin ristiviittauksia termien välillä kaikilla kahdeksalla kielellä.

Se, että ATK-sanakirjasta tuli monikielinen, on tavallaan satumaa. Aika ajoin toimikunnalle ilmoitautui termikärpäsen puremia asian harrastajia, jotka olivat askarrelleet jonkin kielen atk-sanaston parissa ja tarjosivat yhteistyötä. Tarjoukset otettiin ilomielin vastaan, ja näin kielivalikoima kasvoi: ranska, ruotsi, espanja, venäjä, saksa, viro. Pulmana kielissä on ollut niiden ylläpito alkuunpanijain siirtyessä muihin tehtäviin tai harrastuksiin. Onneksi toistaiseksi on ollut mahdollista löytää päteviä ja kiinnostuneita päivittäjiä, jotka ovat suostuneet antamaan panostaan tähän aikaan ja asiantuntemusta vaativaan talkootyöhön.

Otan seuraavassa esiin kaksi kysymystä, jotka ehkä eniten ovat askarruttaneet ATK-sanakirjan tekijöitä: Onko suomalaisuuden suosiminen turhaa, jopa virhe? Mikä tulisi olla sanakirjan luonne, jotta se palvelisi käyttäjiään?

Virsu vai Nike?

Vuoden 1966 esipuhe esitteli toimikunnan ajattelutapaa yli sadan esimerkin voimalla. Se otti muun muassa kantaa *elektro-nista* vastaan ja *automaattisen* puolesta: "ratkaisevaa on, suori-tetaanko — — käsittely — — muistiin talletetun ohjelman toimesta, ei se, sisältykö laitteeseen elektroniikkaa." Tätä sanaista kamppailua käydään edelleenkin, kun jenkkien elektronit tunkevat takaisin suomeen vähän joka raosta. Nykyisin suosittelavia vaihtoehtoja ovat myös *verkko-* ja *sähkö-(inen)*.

Monikollisen *datan* vastineeksi annettiin monikkomuotoinen *tiedot*, siis esimerkiksi *alkutiedot*, *tulostiedot*. Tässä on sittemmin jouduttu osittain perääntymään ja hyväksymään yksikkömuotoiseksi ymmärretty data suomen sanaksi. Väliin mahtuu opettavainen episodi, jossa Kielitoimisto pyrki lanseeraamaan suomeen sanan *anne*, joka on muodostettu analogisesti suokieltemme viron (*andmed*) ja unkarin (*adat*) kanssa. ATK-sanakirja tuki tätä yritystä parin–kolmen painoksen ajan. Kan-saan se ei mennyt, sillä Miss Suomeksi valittiin juuri näihin aikoihin *Anne Pohtamo* ja iltapäivälehdet otsikoivat päivästä toiseen Annen menemisistä ja tulemisista. Älköön siis Suomen data-kansalla olko kahta anneaa!

Kuitenkin yleisesti ottaen sanastotoimikunnan kehittämät kymmenet uudissanat menivät 1960- ja 70-luvuilla hyvin kaupaksi. Vaikka puhekieli oli edelleen slangia, kirjallisissa esityksissä ja esitelmissä pyrittiin noudattamaan ATK-sanakirjan suosituksia, jotka sitten vähitellen siirtyivät myös puhekieleen. Liioittelematta voi sanoa, että toimintansa kahden ensimmäisen vuosikymmenen aikana ATK-sanakirja loi suomen tietotekniikka-kielen perustan.

80-luvulla suomalaisten termien läpimeno vaikeutui. Mikrojen yleistyessä tietotekniikan käyttäjien määrä kasvoi valtavasti, eikä ATK-sanakirja enää tavoittanut heistä kuin osan. Enemmistö luultavasti sai kielensä hätäisesti käännettyistä asennus- ja käyttöohjeista, Internetin yleistyessä myös harrastajien keskustelupalstoilta. Markkinoille tuli kilpailevia, rahastustarkoituksessa tehtyjä sanastoja, joiden tekijät eivät aina olleet turhan tarkkoja siitä, mitä kansien väliin laittoivat. Kuitenkin, vielä 1987 *Terho Itkonen* saattoi kirjoittaa ATK-sanakirjasta: "Eikä alan sanasto suosita suomeen raskasta 'informaatioteknologiaa' vaan kevyttä *tietotekniikkaa*. Parissa vuodessa tämä — — uudissana onkin tunkenut läpi suomalaisen kielenkäytön; huima näyte iskevän sanan mahdollisuuksista iskusanaana." Imperiumin vastaisuksi tuntuu nyt kuitenkin olevan käynnissä, kun mainittua raskasta anglismia ja muita jo kadonneiksi luulemiani sanahirviöitä näkee jälleen päivittäin lehdissä.

Jyrääkö siis jenkkienglanti suomen?

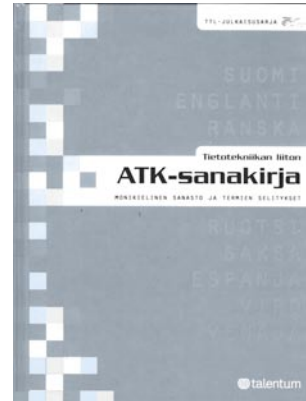
Englannin kielen, ja nimenomaan amerikanenglannin maailmanlaajuinen valta-asema saa monet puhujat ja kirjoittajat muuallakin kuin atk-alalla unohtamaan äidinkieltänsä sanat ja käyttämään tarpeettomia anglismeja. Riskialttiita ovat erityisesti toimittajat, jotka kiireessä kääntävät huomisen lehteen juttuja, jotka sitten puolestaan vaarantavat lukijan kielitajun. Puhutaan yleisesti *arkkivihollisesta*, vaikka ennen riitti *perivihollinen*. Ukraina oli kuulemma ennen kommunismia *leipäkori* (*bread basket*), nykyään se on *koritapaus* (*basket case*). Minun nuoruudessani puhuttiin *vilja-aitasta* ja *kerjäläisestä*.

Pyörremyrsky on nykyään joko *sykloni*, *taifuuni*, *tornado* tai *hurrikaani* riippuen siitä, pyöriikö se idässä vai lännessä. *Sissit* ovat muuttuneet *kommandoiksi* tai *ger(r)illoiksi* sen mukaan, millaisissa maisemissa liikkuvat. Olen hiljakseen odotellut *palo-miesten* jalostumista *tulitaistelijoiksi* ja *täsmäaseiden* muuttamista *älypommeiksi*. Ehkä nämäkin kauheudet aikanaan koe-taan.

Vanhoja ei-englantiperäisiä lainasanoja ja -sanontoja siirretään uudelle pohjalle. Kunnan saksalainen *ularadio* on jo vaihdettu jenkkien kiiltävämpään *FM-radioon*. *Rullatuolista* on tullut *pyörätuoli*. Ennen oli *mitalilla* toinen puoli, nyt se on *kolikolla*. Kielitoimiston kannan mukaisesti sanastotoimikunta taipui aikanaan kirjoittamaan *moduulin* ja *modeemin* ruotsin ääntämyksen mukaisesti pitkällä vokaalilla, mutta ainakin tietotekniikassa englanti on nykyään ainoa sanalainojen lähde.

Sanakirja vai tietosanakirja?

Puhtaimmillaan sanakirja on sanaluettelo, jossa kuhunkin sanaan kiinnitetään yksi tai useampi käsite ja kullekin käsitteelle annetaan ymmärrettävällä kielellä tavanomaisin sanoin kirjoitettu selitys, jossa ei käytetä määriteltävää termiä. Selityksen tulisi noudattaa todistajan valaa: koko totuus ja pelkkä totuus. Jos selitystä on mahdoton kirjoittaa kerralla auki, siinä käytetyt erikoistermit olisi puolestaan määriteltävä omina termeinä, kunnes tavoitteeseen päästään.

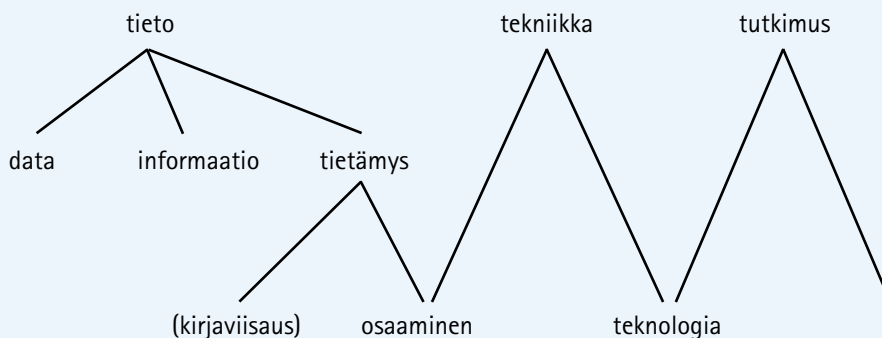
Tietotekniikan liitto ry:n sanastotoimikunta.
ATK-sanakirja.
Talentum, Helsinki 2003, 710 s.
12. painos
ISBN 951-762-831-5.

Tietotekniikassa kuitenkin satunnaiskäyttäjällä, hakkerilla ja professorilla on täysin eri käsitykset siitä, milloin määritelmä on selkeä ja ymmärrettävä. Fysikolle on usein selkeintä pelkkä matemaattinen kaava. Oppineelle saattaa olla vaikeaa, jopa mahdotonta asettua oppimattoman asemaan ja nähdä, milloin selitys olisi tälle ymmärrettävä ja riittävä. Eräät korkeasti oppineet tuntuvat hyväksyvän vain selitykset, joita voi ymmärtää vain toinen saman erikoisalan oppinut.

Jokamiehelle selvä sananselityskään ei aina riitä, vaan ymmärtääkseen hän kaipaa taustatietoa. Tietysti on hauska tietää, mistä sanoista esimerkiksi lyhenteet *SXGA* ja *SVGA* tulevat ja että ne ovat näyttöstandardeja, mutta kysymyksiä jää: Mikä niille on ominaista? Miten ne eroavat? Missä niitä käytetään? Mikä on tänään yleinen?

Kirjoittajasta:

Ph.D. Ilmari Pietarinen on työskennellyt mm. YK:n sihteeristössä ja valtiovarainministeriössä. Hän on eläkkeellä finanssineuvoksen virasta. Hän on harrastanut pariakymmentä kieltä ja osallistunut suomen atk-kielen kehittämiseen lähes 40 vuoden ajan.

Kaavio 1. Data-sanan suhde lähikäsitteisiin.

Siis: sanakirja vai tietosanakirja? ATK-sanakirja on pääasiassa sanakirja, vaikkakin monissa kohdin se pelkän, usein kiihkeiksi jäävän määritelmän ohella tarjoaa taustatietoa ja esimerkkejä. Taustaa ja ympäristöä se luo myös runsaalla viitteistyksellä sekä kaaviokuvilla.

Viittauksia on kolmeen suuntaan: "ylöspäin" yleisempään tietotekniikan käsitteeseen kuten *data*, *muisti*, *ohjelma*, tai "kokoomasanaan", joka voi olla yleiskieltä kuten *aika*, *laatu*, *rikos*, "vaakasanaan" lähisanoihin, vastakohtiin tai muuten vertailukohtana pidettäviin termeihin, ja "alaspäin" samaan tai lähiperheeseen kuuluviin spesifisempiin termeihin.

Kirjassa ei valitettavasti ole vielä (kunnes hybridimedia on käytettävissä) mahdollista linkkisanaa painamalla hypätä suoraan viitattuun termiin, mutta sähköisessä ATK-sanakirjassa sekin onnistuu. Tarkoituksena on, että viitteiden ja linkkien avulla käyttäjä voi luoda itselleen viitekehysten ja sijoittaa haetun käsitteen siihen.

Tähän pyritään myös kaaviokuvilla, jotka osoittavat käsitteiden yhteyksiä ja riippuvuuksia eri näkökulmista. Ohessa on esimerkki kaaviosta, joka samalla esittää sanakirjan näkemyksen aiemmin esillä olleen data-sanan suhteista lähikäsitteisiin (ks. kaavio 1).

ATK-sanakirja tuotteena

Noin puolet sanakirjan 710 sivusta kuuluu määritelmäosaan, jossa ovat termit suomeksi ja muilla kielillä, määritelmät, kuvot ja ristiviittaukset. Toinen puoli käsittää seitsemän sanaluetteloa muista kielistä suomeen. Laaja kielivalikoima ja tietotekniikka luovat mahdollisuuden tuottaa automaattisesti kaksi-puolisia sanaluetteloita pareittain kaikkien kahdeksan kielen välille. Näin laskien aineisto sisältää, osin piilevänä, kaikkiaan $8 \times 7 = 56$ sanakirjaa!

ATK-sanakirjan 12. painosta vastaava aineisto kuuluu myös Kielikone Oy:n tuottamaan ja markkinoimaan *MOT-sanakirjasto*. Julkaisumuotona on pääasiassa CD-levyke, mutta myös web-pohjainen palvelu on tarjolla. Kielikoneen tuotteelle on ominaista nopea ja monipuolinen haku ja viitelinkkien helppo käyttö. Versio 2.0 sisältää myös valtionvarainministeriön vuonna 2003 julkaiseman *Valtionhallinnon tietoturvakäsitteistön*.

Otteita sanakirjasta, samoin kuin sanastotoimikunnan aivotuksista ylipäätään, on jo muutaman vuoden ajan julkaistu Tietotekniikan liiton web-portaalissa www.tt-tori.fi. Sivustossa voi myös katsella joitakin niistä 56:sta tietokoneen tuottamasta sanakirjasta, vaikkapa ranska–ruotsi- tai saksa–viro-versiota.

T I L A U K S E T
www.stellatum.fi
 ☎ (03) 225 1948
tilaajapalvelu@stellatum.fi

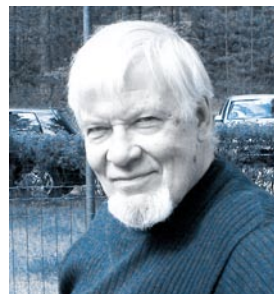
Termitiedon etsijä joutuu työssään turvautumaan monenlaisiin lähteisiin. Kunkin toimialan asiantuntijoiden ja terminologien yhdessä laatimat termistöt ovat tietysti parhaita, mutta niitä on tuskin koskaan kattavasti. Avuksi on silloin otettava asiantuntijoiden keräämät muut systemaattiset sanaluettelot, muiden muassa nimikkeistöt ja tesauroukset. Ne kelpaavat hyvin lähtöaineistoksi termistöille, mutta niistä on apua myös hetkelisiin termiongelmiin kirjoitettaessa teknisiä eritelmiä tai käännettäessä asiatekstiä. Niiden käyttäjän on vain muistettava, mihin tarkoitukseen ne on laadittu ja mitkä ovat niiden rajoitukset termilähteinä.

Nimikkeistöjä laaditaan eri toimialoille ja yrityksille teknisen ja taloudellisen dokumentaation yhteiseksi pohjaksi, jotta esimerkiksi kustannusten laskenta, tuotteiden määrittäminen tai tehtävien jakaminen olisi yksiselitteistä.

Niinpä esimerkiksi rakennusallalla käytetään Talo 90 -nimikkeistöä ja sitä vanhempaa Talo 80 -nimikkeistöä kustannuslaskentaan. Nimikkeistön mukaan eritellään hankkeen kustannuksia suunnitteluvaiheessa tiloittain ja rakennusosittain sekä toteutusvaiheessa rakennusosittain, työlajeittain ja rakennustuotteittain. Näille kaikille on erilliset nimikkeistönsä. Nimikkeistölle on ominaista jännöksettömyys: jokainen nimike vastaa otsikkoaan mahdollisimman täydellisesti, ja nimikkeet kattavat koko aihealueen sovitusta näkökulmasta niin, että kaikki käsitteet kuuluvat joukkoon. Nimikkeet eivät ole myöskään päällekkäisiä – mikään käsite ei voi sisältyä kuin yhteen nimikkeeseen. Käytännön tarpeita varten nimikkeistössä luetellaan käsitteet määrittelyineen sovitussa järjestyksessä sekä annetaan niille tiedonhallintaa varten alfanumeeriset tunnukset ja otsikot, käsitettä kuvaavat termit.

Eri tarpeita varten on muitakin nimikkeistöjä. Tilastokeskus pitää yllä alueluokitusta (esim. kunta- ja maakuntajako), henkilöluokitusta (esim. ammatti- ja koulutusluokitus), talousluokitusta (esim. toimiala- ja sektoriluokitus) ja rakennusluokitusta, jonka rakennusten käyttötarkoituksen mukaisia nimikkeistä on käytetty apuna myös Talo 90 -tilanimikkeistössä.

Kun nimikkeistöjä käytetään termilähteinä, on syytä muistaa, että ne on laadittu tiettyä tarkoin määritettyä käyttötarkoitusta varten ja sen edellyttämästä näkökulmasta. Hyvä esimerkki on tullinimikkeistö, jonka näkökulmana on ulkomaankauppa. Sen nimikkeiden lähtökohtana näyttää useimmiten olevan tullattavan tavaran valmistusaine. Esimerkiksi rakentamiseen käytettävistä tavaroista jotkut kuuluvat puusta valmistetuihin riippumatta siitä, mikä on niiden lopullinen käyttökohde rakennuksissa. Niinpä puutuotteiden luokitusjaksoon kuuluvat muun muassa puu rankoina, pilkkotuina polttopuina, sahatavarana, sahatavaran jatkojalosteina (esimerkiksi erilaiset rakennuslevyt ja parketti) ja vieläpä rakennuspuusepänteollisuuden tuotteina (ovet ja ikkunat). Lähtökohdasta johtuu, että käsitteiden määrittelyäkin tulee erilaisia, kuin jos olisi lähdetty käyttökohteista, asennustavoista tai jostakin muusta rakentamisen näkökulmasta.

Martti Tiula

Yliarkkitehti Martti Tiula on ollut TSK:n hallituksen jäsen ja osallistunut sanasto- ja nimikkeistötoimikuntiin. Hän on eläkkeellä Rakennustieto Oy:n varatoimitusjohtajan toimesta ja harrastaa edelleen sanasto-työtä. Hänen viimeisin kirjansa, Termipakki, ilmestyi syksyllä 2003.

Tesaurusten käyttötarkoituksena on ryhmitellä tiedon indeksoinnissa käytettävät asiasanat siten, että tiedon etsijä löytää omaan tarpeeseensa kohdetta riittävän tarkoin kuvaavat hakutermit.

Kun nimikkeistöt pyritään yleensä muodostamaan yhdestä käyttötarkoituksen sanelemasta näkökulmasta, tesauroukset ovat sen sijaan monihierarkisia siten, että sama käsite voi sisältyä moneen mikrohierarkiaan. Tässä ne poikkeavat nimikkeistöistä, joissa kullakin käsitteellä saa olla vain yksi paikka. Esimerkiksi ovet voivat saada hakutermejä sekä avaamistavan mukaan (työntöovet, saranaovet), karmin ja ovilevyn valmistusaineen mukaan (puuovet, metalliovet), rakenteen mukaan (peiliovet, laakaovet), erityisten ominaisuuksien mukaan (saunanovet, holvinovet, palo-osastoivat ovet) ja niin edelleen.

Tesauroukset ovat kuitenkin hyviä termilähteitä, varsinkin, jos niiden laatijat ovat olleet käsitellyn alan asiantuntijoita ja tunteneet alan termistön. Tavallisesti tesauroyksissa ei ole käsitteiden määritelmiä, mutta niiden sijaan käsitteiden keskinäinen hierarkia ilmaistaan viittauksin laajempaan, suppeampaan tai rinnakkaiseen termiin. Osittain määritelmän korvaa lyhyt viittaus tarkastelunäkökulmaan, jonka mukaan hakutermin on annettu (esim. ovet valmistusaineen mukaan, ovet rakenteen mukaan jne.). Tesauroukset eivät määritelmien puuttuessa siksi käy normatiivisesta termistöstä, mutta ne ovat hyvää perusaineistoa termistöjen laatijoille.

Sekä nimikkeistöjen että tesaurusten termit on otettu arkipäivän kielestä ja ne vastaavat yleisesti tunnettuja käsitteitä. Niiden termejä käytetään yleisesti – ne jopa ohjaavat alansa termistön kehittymistä. Siksi normatiivisten sanastojen laatijoiden on syytä säilyttää yhteys nimikkeistöjen ja tesaurusten koojaan. Yhtä toivottavaa on myös, että nimikkeistöjen ja tesaurusten laatijat pitäisivät yhteyttä terminologeihin ja pyrkisivät sopeuttamaan yhteen toistensa käsitykset termeistä ja niitä vastaavien käsitteiden hierarkioista. Tuskin on hyödyksi, että teknisen työkielen käyttäjät joutuvat kiistelemään termeistä ja niiden tarkoitteista.

Poimintoja pankki- ja rahoitussanastosta

16

Pankki- ja rahoitussanastoon lisättiin maaliskuussa uutta aineistoa, josta julkaisemme tässä osan. Julkaistavat termitietueet ja käsitekaaviot liittyvät maksutoimeksiantoihin (ks. kaavio 1) ja maksutapahtumiin (ks. kaavio 2).

Pankki- ja rahoitussanastossa on julkaistu tähän mennessä yhteensä noin 600 käsitettä ja se löytyy kokonaisuudessaan WWW-osoitteesta <http://www.tsk.fi/bank>.

1

betalningsuppdrag

fi maksutoimeksianto

betalarens uppdrag till banken att förmedla pengar till betalningsmottagaren

Banken omfattar här både själva banken och bankens system.

Betalningsuppdraget är grunden för en betalningstransaktion.

2

gireringsuppdrag

fi tilisiirtotoimeksianto

betalningsuppdrag som girering från betalarens konto till betalningsmottagarens konto

3

betalningsanvisning

fi maksuosoitus

betalningsuppdrag där banken ställer pengarna till mottagarens förfogande

4

postanvisning

fi postiosoitus

betalningsuppdrag där posten ställer pengarna till mottagarens förfogande

Begreppet förekommer inte längre i Finland.

5

kassabetalning

fi maksu kassalla

betalningsuppdrag till en funktionär i bankens kontor

6

betalterminaltransaktion

fi maksupäätetapahtuma

betalningsuppdrag via betalterminal

En betalterminaltransaktion förutsätter registrering av ett köp på en betalterminal från vilken kontodebiteringen förmedlas elektroniskt till banken.

Med betalterminal avses apparat som avläser betalkorts uppgifter och lagrar betalningstransaktionen elektroniskt.

7

telefonöverföring; girering via telefon

fi tilisiirto puhelimitse

betalningsuppdrag via telefonbank eller WAP

8

elektronisk betalningsöverföring; betalning på maskinspråk; maskinell betalningsöverföring

fi konekielinen maksu

betalningsuppdrag via betalarens bankförbindelseprogram

En elektronisk betalningsöverföring sker i elektronisk form och görs för det mesta som filöverföring.

9

betalningstransaktion

fi maksutapahtuma

förmedling av en betalning från betalare till betalningsmottagare

En betalningstransaktion kan innehålla två kontotransaktioner: uttag av pengar från betalarens konto och insättning av pengar på betalningsmottagarens konto. Den här typens betalningstransaktion innehåller också en girering från betalarens konto till betalningsmottagarens konto.

10

betalningsorder; betalorder

fi maksumääräys

en banks uppdrag till en annan bank att betala ett visst belopp till betalningsmottagarens konto eller förfogande

En betalningsorder ges på basis av ett betalningsuppdrag från bankens kund.

11

betalarens bank; avsändarbank; avsändande bank; avsändarens bank

fi maksajan pankki; lähettäjäpankki; lähettävä pankki

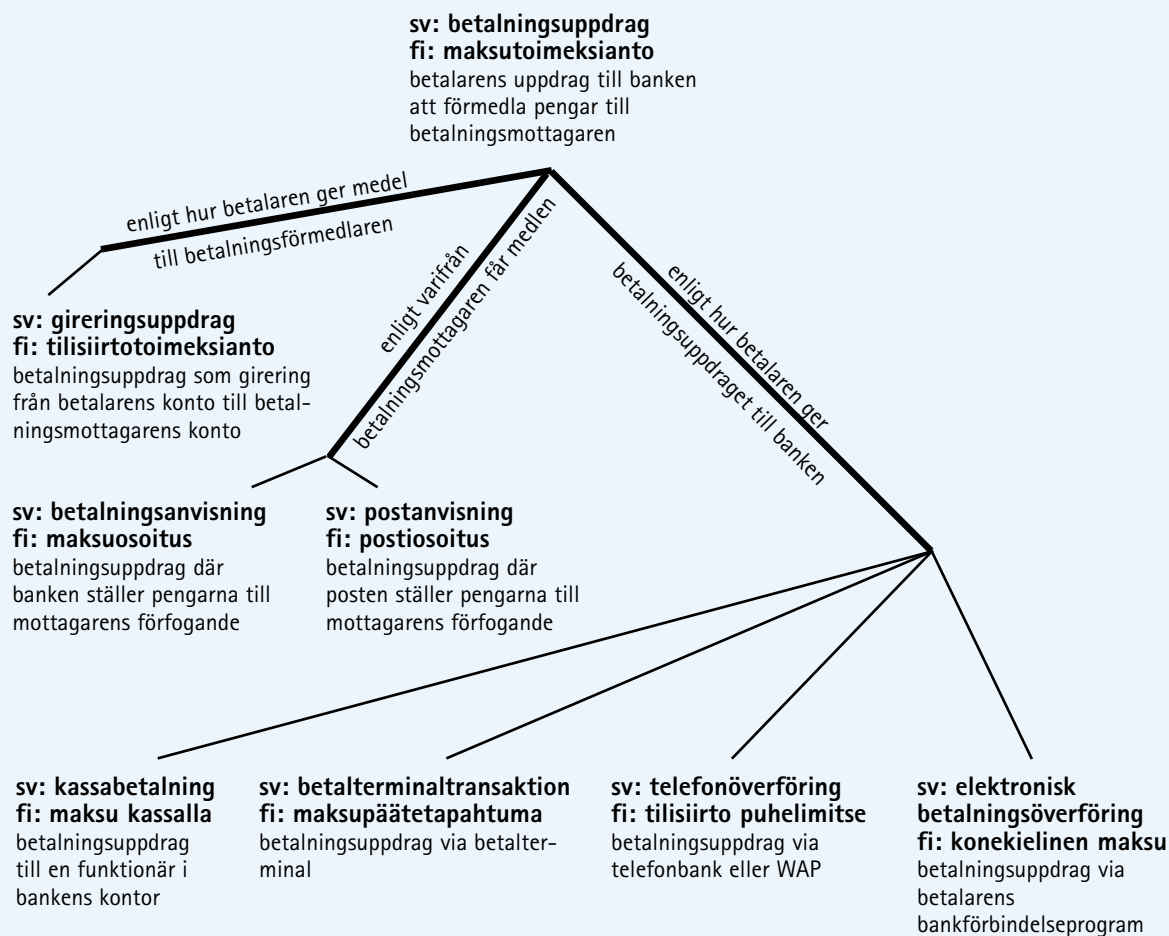
bank som tar emot betalningsuppdrag enligt vilket den överför pengar till mottagarens bank antingen direkt eller via en förmedlande bank

12

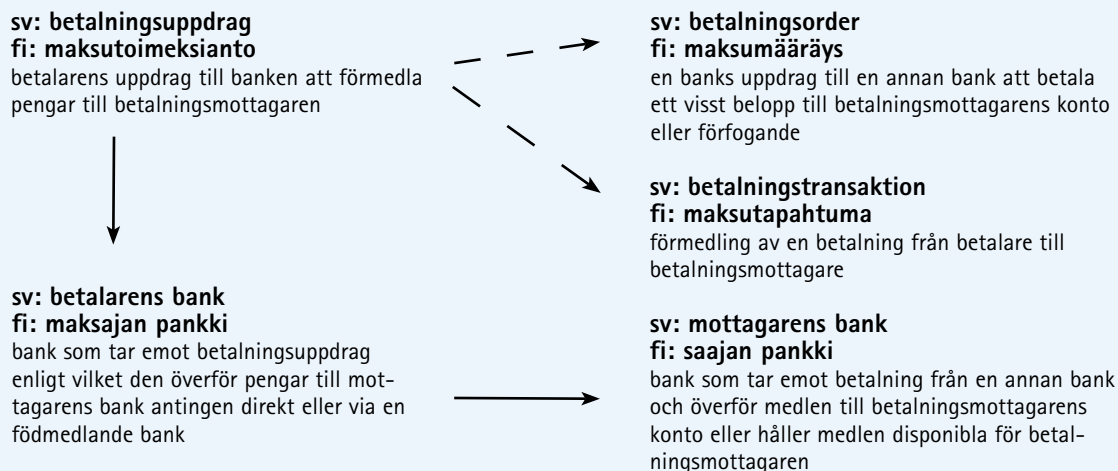
mottagarens bank; mottagande bank; mottagarbank

fi saajan pankki; vastaanottajapankki; vastaanottava pankki

bank som tar emot betalning från en annan bank och överför medlen till betalningsmottagarens konto eller håller medlen disponibla för betalningsmottagaren

Kaavio 1. Maksutoimeksianto

Kaavio 2. Maksutapahtuma

Termiharava-palstalla käsitellään ajankohtaisia tai ongelmallisiksi osoittautuneita termejä. Lukijat voivat lähettää lehden toimitukselle ehdotuksia sopivista aiheista.

→ PORTAALI

Termipalveluun on kevään aikana tullut monia tiedusteluja termistä *portaali*.

Portaali (ruots. ja engl. *portal*) on verkkopalvelu, joka omien toimintojensa lisäksi tarjoaa pääsyn useisiin muihin aineistoihin ja palveluihin.

Aikaisemmin portaalilla tarkoitettiin lähinnä kaupallisia WWW-sivustoja, joiden tarkoituksena on toimia käyttäjän automaattisesti latautuvana aloitussivuna. Useimmat kaupalliset portaalit ovat yleiskäyttöisiä ja suunnattu laajalle kohdeyleisölle. Niiden palveluihin voi kuulua esimerkiksi uutisia, linkkilistoja, pörssikursseja, hakukone ja keskustelualueita. Monissa tällaisissa portaalissa käyttäjällä on mahdollisuus valita sivulle itseään kiinnostavia palveluita.

Nykyään portaalilla tarkoitetaan WWW-sivustoa, johon on kerätty tarkoin valittuja linkkejä erilaisiin tietoihin ja palveluihin. Portaalien tarkoituksena on tarjota useamman tahon tuottamia tietoja tai palveluita selkeänä kokonaisuutena niin, että tiedonhakijat löytävät etsimänsä mahdollisimman helposti. Usein portaalien ylläpidosta vastaa useampi organisaatio yhdessä.

Tiettyyn aihepiiriin keskittyvää portaalia kutsutaan *teemaportaaliksi*. Teemaportaali pyrkii tavoittamaan esimerkiksi tietyn alan harrastajat ja tuottamaan juuri heitä kiinnostavia uutis-, tieto- ja viihdepalveluita.

→ VELHO

Velho (ruots. *guide* tai *vägvisare*, engl. *wizard*) on tietokoneen aputoiminto, joka opastaa käyttäjää valintaikkunoiden avulla vaihe vaiheelta jonkin toiminnon toteuttamisessa, esimerkiksi uuden ohjelman asentamisessa.

Velho näyttää vakiintuneen käyttöön, vaikka se ei terminä ole kovin läpinäkyvä. Velhon lisäksi wizard-termin suomalaisena vastineena on käytetty myös *avustajaa* ja *opastetta*.

→ YMPÄRISTÖMURTAJA

Tänä keväänä mediassa on puhuttu *ympäristömurtajasta*. Tällä tarkoitetaan monitoimimurtajaa, jonka tehtäviin kuuluu äänmurron lisäksi öljyntorjunta sekä kesä- että talvioloissa ja valmius hätähinaukseen ja meripelastukseen.

Ympäristömurtaja-termi ei ole kovin onnistunut, se johtaa helposti harhaan ja luo väärän mielikuvan. On selvempää puhua monitoimimurtajasta, vaikka näillä voi alueen tarpeista riippuen olla myös vähemmän ympäristöön liittyviä tehtäviä.

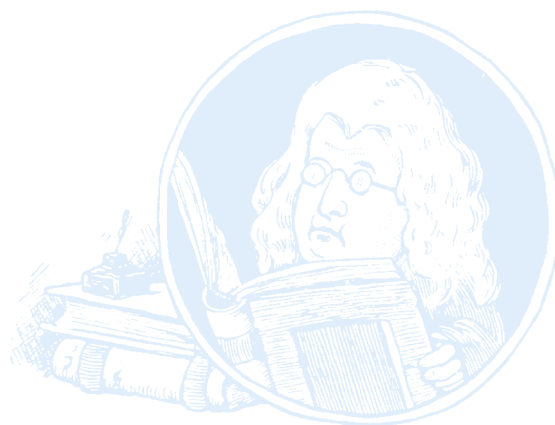
→ HYBRIDIMEDIA

Hybridimedia toimii paperin ja tietotekniikan rajapinnoilla. Sillä tarkoitetaan viestintävälineiden, sisältöjen ja toiminnallisuuden erilaisia yhdistelmiä, etenkin sähköisen median ja kuitupohjaisten tuotteiden (esim. paperi, kartonki) yhdistymistä.

Tarkoituksena on saada sähköiset ja painetut viestimet keskustelemaan keskenään. Pidemmällä tähtäimellä hybridimedia tarkoittaa erityisesti sähköistä paperia eli käytännössä paperiin integroitua tai painettua elektroniikkaa ja optiikkaa.

Hybridimedia-käsitteen sisältö ei ole kuitenkaan vielä vakiintunut, eri ihmisillä on siitä erilaisia näkökantoja.

Hybridillä tarkoitetaan jotakin, joka on kahden eri tyyppin yhdistelmä. Alun perin termi on peräisin antiikin Roomasta, jossa sillä tarkoitettiin sekasikiötä, esimerkiksi kahden eri eläinlajin jälkeläistä. Tässäkin merkityksessä ristey(ty)mä se on käytössä edelleen.

- *Gummeruksen suuri suomen kielen sanakirja*

Timo Nurmen laatima *Gummeruksen suuri suomen kielen sanakirja* on kolmas, tarkistettu ja päivitetty painos vuonna 1998 ilmestyneestä teoksesta *Uusi suomen kielen sanakirja*. Sanakirja perustuu Gummeruksen hallinnoimaan suomen kielen sanakirja-tietokantaan. Sanakirja on tarkoitettu laajalle käyttäjäryhmälle, apuna äidinkielenään suomea puhuvien lisäksi myös vieraskielisille suomen kielen käyttäjille.

Sanakirjassa on pyritty kaatamaan perinteisen yksikielisen sanakirjan, tietosanakirjan ja sivistyssanakirjan välisiä rajoja. Gummeruksen suuri suomen kielen sanakirja esittelee perussanaston lisäksi vierassanoja ja lyhenteitä selityksineen. Sanakirjasta löytyy myös runsaasti ohjeita vierassanojen tavutuksesta, ääntämisestä ja taivutuksesta. Teoksessa tarjotaan ohjeita myös säännönmukaisesta poikkeavien erisnimien taivutukseen. Erityisesti vieraskieliselle käyttäjälle lieenee hyödyksi sananparsien ja fraasien esittely omina hakusanoinaan. Sanontojen käyttöä havainnollistetaan esimerkkilauseiden avulla. Esi-merkkejä on myös sanojen kuvaannollisesta käytöstä. Hakusanoja sanakirjassa on noin 70 000, joista vierassanoja yli 17 000. Sanakirjan alussa on esitetty lyhyesti sanojen ääntämis-ohjeet ja käytetyt lyhenteet.

Sanakirjassa yhdistyy yleiskielen perussanaston merkityksen esittely kielenhuollolliseen ohjaukseen. Sanakirja onkin varmasti hyödyllinen opas hyvään kielenkäyttöön. Teoksen antamat ohjeet noudattavat Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen suosituksia. Lähdeteoksina on käytetty aiemmin ilmestyneitä suomen kielen sanakirjoja, kielenhuollonoppaita sekä koti- ja ulkomaisia tietosanakirjoja.

Sanakirjaa voi ostaa kirjakaupoista noin 60 euron hintaan.

Timo Nurmi.

Gummeruksen suuri suomen kielen sanakirja.

Gummerus, Jyväskylä 2004. 1344 s.

ISBN 951-20-6541-X

- *Valtionhallinnon tietoturvakäsitteistö 2003*

Valtionvarainministeriö on julkaissut kolmannen version *Valtionhallinnon tietoturvakäsitteistöä*.

Käsitteistön on laatinut valtiovarainministeriön asettama Valtionhallinnon tietoturvallisuuden johtoryhmä VAHTIn alainen työryhmä yhdessä Ilmari Pietarisen kanssa. Käsitteistö on laajentunut kaksinkertaiseksi edelliseen painokseen verrattuna. Nyt mukaan on otettu käsitteitä erityisesti sähköisen sodankäynnin, virusten ja haittaohjelmien sekä tietoturvallisuuteen liittyvien säädösten alueelta.

Käsitteistö on tarkoitettu käytettäväksi laajasti valtionhallinnon yksiköissä tehtävässä tietoturvatyössä ja virastojen muulle henkilökunnalle. Uuden tietoturvakäsitteistön on tarkoitus yhtenäistää valtionhallinnon tietoturvatermistöä, ja suomenkielisen termistön avulla helpottaa koko ajan lisääntyvien tietoturvaongelmien ja -riskien ymmärtämistä. Tämän lisäksi käsitteistöä voidaan hyödyntää valtionhallinnon ulkopuolella.

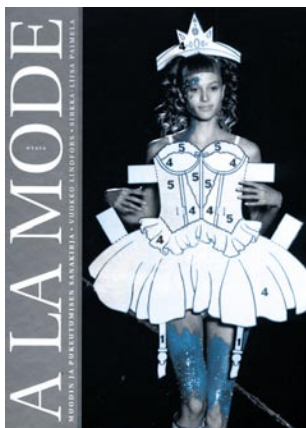
Käsitteistö sisältää noin tuhat tietoturvakäsitettä määritelmien sekä englanti-suomi-sanaston. Termivalinnoissa pyrkimyksenä on ollut käyttää suomen kielen mukaisia sanontoja ja löytämään mahdollisimman yleinen termi. Suomenkielisille termeille on annettu aina englanninkielinen vastine.

Käsitteistö on julkaistu sähköisessä muodossa WWW-osoitteessa <http://www.vm.fi/tiedostot/pdf/fi/50902.pdf>. Julkaisun voi myös tilata valtiovarainministeriöstä (puh. 09-1603 3222, s-posti vahtijulkaisut@vm.fi).

Valtionhallinnon tietoturvakäsitteistö

Valtiovarainministeriö, Helsinki 2003. 106 s.

ISBN 951-804-404-8

- *À la mode. Muodin ja pukeutumisen sanakirja*

Vuokko Lindforsin ja Sirkka-Liisa Paimelan kokoama *Muodin ja pukeutumisen sanakirja* esittäytyy alan kattavimpana tietoteoksena. Kirjan tekijät ovat toimineet pitkään vaatetusalan lehtoreina ja ovat kokeneet materiaalien kehityksen ja muodin parissa tänä aikana tapahtuneiden muutosten synnyttäneen uudenlaisia haasteita perinteisestikin vahvasti vierasperäiseen sanastoon.

Sanakirjassa on lähes 2500 länsimaisen vaatetus-sanaston hakusanaa laajoina määrittelyinä. Teoksessa esitellään nykyisiä ja historiallisia asusteita, muotisuuntauksia ja -kausia, materiaaleja ja valmistusmenetelmiä sekä huomattavimpia kotimaisia ja ulkomaisia suunnittelijoita ja muotitaiteilijoita. Hakusanat esitetään aakkosellisessa järjestyksessä ja määrittelymiä havainnollistetaan piirroksin.

Sanaston lisäksi teoksesta löytyy omina kokonaisuuksinaan tietoa pukeutumisetiketistä, solmion ja solmukkeen sitomisesta sekä asusteiden hoidosta. Teoksesta löytyy myös eri kangas-materiaalien yksityiskohtaiset pesuohjeet ja standardin mukaisen hoito-ohjemerkkien selitykset. Teoksen lopussa on lähde-luettelo ja teoksessa käytetyt lyhenteet selityksineen.

Kaikille muodista kiinnostuneille suunnattu teos on myynnissä kirjakaupoissa noin 45 euron hintaan.

Vuokko Lindfors & Sirkka-Liisa Paimela.
À la mode. Muodin ja pukeutumisen sanakirja.
Otava, Keuruu 2004. 246 s.

ISBN 951-1-18772-4

- *PC-sanakirja*

Verko- ja tietoliikenneasiantuntija Hannu Jaakohuhdan laatima *PC-sanakirja* on ilmestynyt pokkarina. Sanakirja lupaa avata käyttäjälleen tietotekniikan alan termejä ja antaa niille selityksen. Teoksen aihealueita ovat tietokone- ja ohjelmointitekniikka, tietoturva, tietoliikenne, standardointi, elektroniikka, puhelintekniikka sekä ääni- ja televisiotekniikka.

Teos pohjautuu syksyllä 2003 ilmestyneen *IT-Ensyklopedian* toiseen painokseen. Kuten edellisissä sanakirjoissa, tässäkin teoksessa liikutaan tietotekniikan eri osa-alueilla. Uusi *PC-sanakirja* on kuitenkin edeltäjiään huomattavasti suppeampi, termejä määrittelyineen on noin 7000, kun *IT-Ensyklopediassa* niitä oli 16 500. Termien raju supistuminen kertoo, että tässä sanakirjassa esitellään yleisempää käyttösanastoa.

Sanakirjassa esitellään pääasiassa suomen- ja englanninkielisiä termejä, mutta mukana on myös muutamia ranskan-kielisiä termejä. Sanastossa englannin- ja suomenkieliset termit ovat aakkosjärjestyksessä kielestä riippumatta, ja mukana on runsaasti tietotekniikan lyhenteitä. Kuten *IT-Ensyklopediassa*, hakusanat on merkitty 27:ään alaluokkaan selvittämään termien käyttöaluetta. Luokat on merkitty lyhentein hakusanojen viereen. Luokitus on vain suuntaa-antava, ja usein saman hakusanan viereen on merkitty useampi kuin yksi luokka.

IT-Ensyklopediaan tutustuneelle käyttäjälle *PC-sanakirja* ei tarjoa juurikaan uutta informaatiota. *PC-sanakirja* on kuitenkin monelle varmasti helppokäyttöinen ja nopea apu tietotekniikan sanastollisiin ongelmiin. Se on pienen kokonsa vuoksi varsin kätevä esimerkiksi mukana kuljetettavaksi. Tästä hakuteoksesta on helppo löytää merkitykset alan keskeisille termeille.

Sanakirjan hinta on kirjakaupoissa noin 20 euroa.

Hannu Jaakohuhta.
PC-sanakirja.
IT Press, Helsinki 2004. 407 s.
ISBN 951-826-720-0

- *SLAF – Svenskt lagspråk i Finland*

Valtioneuvoston ruotsin kielen lautakunta on julkaissut neljän-painoksen käsikirjasta *Svenskt lagspråk i Finland*, joka käyttäjien kesken tunnetaan myös lyhenteellä *SLAF*. Teoksen uutta painosta on odotettu pitkään, koska vuoden 1998 painos on loppuunmyyty. Tarvetta uudelle painokselle on lisännyt myös vuonna 2000 voimaantullut uusi Suomen perustuslaki ja muut muutokset lainsäädännössä.

Henrik Bruunin, Ann-Marie Malmstenin ja Sten Palmgrenin toimittama teos on tarkoitettu avuksi erityisesti kääntäjille, jotka kääntävät lakeja ja muita tekstejä suomesta ruotsiin. Teos sisältää neuvoja ja sääntöjä, ja tarkoituksena on selkeyttää lakiteksteissä käytettyä ruotsin kieltä, jotta käännöstyössä mahdollisesti tapahtuvia epätasällisyyksiä ja virheitä pystyttäisiin välttämään. Käsikirja on varmasti hyödyksi myös muille lakikielen parissa työskenteleville kuten juristeille, kunnan- ja valtion-työntekijöille sekä toimittajille.

SLAF:n jäsentely on muuttunut jonkin verran edellisestä painoksesta. EU:ta koskevia kysymyksiä ei ole tiiviisti eroteltu omiksi luvuikseen, vaan ne on pyritty käsittelemään kansallisten kysymysten yhteydessä. Teoksen lopussa on aakkosellinen suomi-ruotsi-sanasto ja lista keskeisistä käsitteistä määritelmineen. Teos voi toimia sekä hakuteoksena että oppikirjana.

Teoksen hinta kirjakaupoissa on noin 34 euroa.

Henrik Bruun, Ann-Marie Malmsten Et Sten Palmgren (red.).
Svenskt lagspråk i Finland.
Schildts, Jyväskylä 2004. 368 s.
ISBN 951-50-1423-9

• Koneturvallisuus. Perusteet ja yleiset suunnitteluperiaatteet. Osa 1: Peruskäsitteet ja menetelmät.

Suomen Standardisoimisliitto SFS on vahvistanut joulukuussa 2003 eurooppalaisen standardin EN ISO 12100-1:2003 suomalaiseksi kansalliseksi standardiksi *SFS-EN ISO 12100-1 Koneturvallisuus. Perusteet ja yleiset suunnitteluperiaatteet. Osa 1: Peruskäsitteet ja menetelmät*. Se korvaa vuonna 1992 ilmestyneen standardin SFS-EN 292-1.

Standardi käsittelee koneturvallisuuden peruskäsitteitä ja menetelmiä. Standardista löytyvät termit määritelmineen sekä suomeksi että englanniksi. Lisäksi mukana on nelikielinen aakkosellinen hakemisto standardissa käytetyistä termeistä. Hakemiston termit ovat suomeksi, englanniksi, saksaksi ja ranskaksi.

Standardin voi tilata Suomen Standardisoimisliitto SFS:stä (puh. 09-149 9331) tai ostaa SFS:n verkkokaupasta osoitteesta <http://sales.sfs.fi>. Standardi maksaa noin 76 euroa.

SFS-EN ISO 12100-1 Koneturvallisuus. Perusteet ja yleiset suunnitteluperiaatteet. Osa 1: Peruskäsitteet ja menetelmät.
Suomen Standardisoimisliitto SFS ry, Helsinki 2003. 98 s.

Mitä on suomalainen elämänmuoto?

Tilaa nyt Hiidenkivi-lehden näytenumero vain postimerkin hinnalla! Täytä kortti, liimaa postimerkki paikalleen ja pistä postiin jo tänään. Saat paluupostissa oman Hiidenkiven tutustumista varten!

LEHDEN ARVO 7 €!

T I L A U S K O R T T I

☒ Kyllä, kiitos! Saan **Hiidenkivi**-lehden näytenumeron postimerkin hinnalla, lehden arvo on 7 €.

Nimi (tiedot mielellään tekstaamalla)

Lähiosoite

Postinumero ja -toimipaikka

Puhelin päivisin Puhelin iltaisin

Liimaa postimerkki tähän.

STELLATUM OY
Hiidenkivi-lehti
Asemapäällikönkatu 7
00520 Helsinki

Kuva: Veikko Sinisalo
Laurilan Anttoona
Täällä Pohjantähden alla -elokuvasa 1968.
- Suomen elokuva-arkisto

Näytenumeron saa vain kerran. Tarjous on voimassa Suomessa ja se koskee niitä, joilla ei ole voimassa olevaa tilausta. Osoitetietoja ei luovuteta Stellatum Oy:n ulkopuolelle.

Terminfo 2/04

Why is terminology work done?

Page 3

The TSK has done terminology work for 30 years now. In TSK's publication series we have also reached the number 30, which means about one book per year. In addition to printed vocabularies, electronic publications are also important for the TSK. TEPA term bank was introduced in 1987, and in 1997 it could be searched via the Internet. Today the terminologies produced by the Finnish IT Group and Bank and Finance Terminology project are published only on the Internet.

Although the publication forms and ways of carrying out terminology projects have changed during the TSK's history, the purpose of terminology work has not. Terminologies are needed exactly for the same reason today than 30 years ago. The purpose is to unify terms on a certain field and to make them understandable in order to improve communication. In some fields confusion in communication may be a matter of life and death, e.g. in fire and rescue services, whereas in others it may just cause harm and additional costs. The old truth on the significance of common terminology can still be the most important sales argument for terminology work. Although the terminology centre TSK develops and keeps up with the times, there is no need to change the basic principles.

Ari Penttilä – Chairman of translators and interpreters

Page 4

Ari Penttilä, Chairman of the Finnish Association of Translators and Interpreters (SKTL), is one of the new members on the Board of Directors of Finnish Centre for Technical Terminology (TSK).

Penttilä's career as a translator had a good start with the three-year translator education in Kouvola Language Institute in the 1970s. His first job as a translator was with STUK, the Radiation and Nuclear Safety Authority of Finland, where he worked as a translator for six years. After that he worked in the English Centre translation company for seven years, and in 1993 he and his wife *Sheryl Hinkkanen* established their own translation agency, AS English Specialists Oy.

Penttilä thinks that he is in his dream job. "The best part of the work is that you can constantly learn something new. The worst part is that the translator's work is often quite lonely, just sitting at the desk and staring at the screen." The manager of a small translation agency must do many things: to translate, answer inquiries and calls for tenders, manage administrative routines and sometimes even use the vacuum cleaner.

This is Penttilä's second year as Chairman of the SKTL. The SKTL is a non-profit association which aims at improving the

proficiency of its members, agreeing on common rules, following what happens in the field internationally and harmonizing the activities of the profession according to international guidelines. The SKTL has a social function as well. "The association is an important link between its members since independent work is typical for this profession", Penttilä says. The services offered by the association are e.g. counselling, models for translation contracts and confidentiality agreements, statistics on fees and small-scale training. The association also publishes a monthly newsletter called *Kääntäjä–Översättaren* (Translator). The association has some 1700 members.

The projects in which the SKTL has participated recently include, e.g. a pan-European standard for translation services. Some European countries have their own national standards, but now the purpose is to adopt a common European model. Another important project is the World Congress of the International Federation of Translators, which will be organized in Tampere, Finland in August 2005.

The SKTL has many challenges for the future. The wide diversity of the profession and the fact that things are getting more and more difficult and complex increase the challenge. "Limited resources also pose challenges and constraints for our work. However, it must be possible to invest in developing proficiency because increasingly high expectations are being placed on the profession and quality of work", Penttilä points out.

Penttilä thinks that terminology plays an important role in translators' work; for this reason terminology should already be taken into account in translators' training. Term problems appear especially when the subject field of the text to be translated is not familiar to the translator. Translators, however, have more ways of retrieving information than before. The Internet has largely replaced the phone as the translator's primary source. Actual terminology work is done only occasionally in Penttilä's translation agency. Systematic collection of terminology would be more useful if the translations were on a more limited subject area. "For certain customers we have collected some word lists, and for some texts we use a translation memory program."

The use of translation memories has become more common among translators, and many translation companies also require that their freelance translators use them. Translation memories facilitate translators' routine work, especially if there are many similar texts to be translated.

The activities of the TSK have been familiar to Penttilä for a long time and from many contexts; therefore his seat on the TSK's Board of Directors seems very natural. "I got to know the TSK already in the 1980s when I took a basic course in terminology organized by the TSK. I have used term service a little, and *Terminfo* is a familiar newsletter. When I was asked if I wanted to stand as a candidate for the TSK Board of Directors, it was easy to agree – translators and interpreters are an important reference group for the TSK too", Penttilä recalls.

Special languages and language development

Page 7

Finns are more educated than before: from the 1970s until today, the number of highly educated has doubled and the number of people without vocational education has halved. The obtaining of education and professional skills can be seen from the fact that the number, extent and use of languages for special purposes (LSP) have increased, and this is true for other Western societies as well. In every branch of activity expressions to describe things have to be searched for.

It is a well-known fact that LSPs don't remain just LSPs, but terms and words slide into ordinary language use as subject fields become part of everyday knowledge. It is as well-known that LSPs do not develop just by themselves. Good terms and exact contents do not come up into a language for free and on their own. They are created consciously, meanings and expressions are agreed on and agreements are reported.

LSPs do not remain on isolated islands, but an expert must be able to orientate in many types of linguistic terrain. Besides professional expressions, jargon forms will develop. Sometimes the expert must jump into a different way of expression when a client must be informed in familiar metaphors about something to which a professional would usually refer with one noun. Shifts from one language form to another and from one language to another are an essential part of text skills nowadays.

Jobs have changed: information is produced by research, it is retrieved and applied. Information is also edited to different audiences, as articles, advertisements, memos. Writing and reading form an ever increasing part of work. In addition to writing skills, writers need skills to talk about texts as well as editing and summing up skills.

We cannot afford to consider writing as romanticised creation where a writer brings forth a unique product of the mind in a state of inspiration. Texts related to work and study are products which must be written in time and fulfil the requirements set to them whether the writer gets inspiration to create or not. Neither can we afford to think writing as a mystified skill that some master and some don't. Writing is a skill that can be practised. A good text has properties that can be defined and described. We should also learn that writing is not merely the effort of an individual. Many texts are written in cooperation. Even when a writer works alone, he or she needs feedback and advice.

Education – whether it be the comprehensive school, high school or higher education – cannot neglect the training of language skills, since the diversity of language is an essential part of our work nowadays. Every professional should be able to talk about his or her terms and texts. But in reality the native language is taught only few hours in the comprehensive school and high school. This means that the higher education

institutions will get applicants of which only a part will manage the writing required in their studies and future work.

Universities have decreased the training of writing. They offer courses in scientific English, which as such is good, but the essential basis of our information society, the Finnish language and its use in thinking and working, has received altogether too little attention. In the same way, it is not noticed that 90% of academically educated Finns work with the Finnish school, administration, research, communication or organizations.

It has been realised in all Nordic countries that skills in the national language are no longer obvious after a student has read the exam books only in English for years and written essays and theses in English. There are subject fields which lack up-to-date Finnish terms. Internationalization does not need to lead up to the negligence of our own language; languages can be used side by side. A competent person can learn to change the language and language form many times during a work day.

Language groups should be established in all kinds of work places, and their task should be to study how the texts in that work place function. The groups could think e.g. what kind of messages they convey, how much time is spent on compiling texts, and how language problems are solved.

Vocabulary of occupational safety

Page 9

Työsuojelusanasto (TSK 7), published in 1985, will be revised. The Finnish Work Environment Fund has granted funding for the work. The vocabulary will contain about 500 concepts. It will give recommendations on Finnish and Swedish terms. Definitions will be written in Finnish and Swedish, which will support the requirements of the language legislation in Finland for both of our official languages. Term equivalents in English, German and French will be given. The vocabulary is meant for those who work for occupational health or otherwise come into contact with it. It will also be possible to use it in editorial work, translation, teaching, information retrieval and in international connections.

The project will last for two years and the vocabulary will be published in 2006. The purpose is to ensure that the vocabulary will be used as widely as possible, because only if terms are used widely, their position can be established and communication can be influenced.

As usual in the TSK's terminology project, this project will also have a project group consisting of subject field experts. There will be representatives from the following places: Finnish Institute of Occupational Health, Occupational Safety and Health Inspectorate of Uusimaa, VTT Technical Research Centre of Finland, Ministry of Social Affairs and Health and Centre for Industrial Safety.

Properties of good terminology management programs

Page 10

Nowadays it is difficult to think of a terminology project without a terminology management program. *Igor Kudashev* has developed such a program for a Finnish–Russian forestry dictionary project and considers in his article what demands and requests there are for terminology management programs.

The whole program and individual fields should be genuinely multilingual, and it should be possible to change the language in the middle of a field. It must be possible to emphasize different parts of the fields e.g. by italics, in the same way as in word processing programs, and to add pictures, concept diagrams and other graphic material.

Another important issue is how freely the structure of a term record may be defined and changed. There are two extremes, databases which have a fixed term record structure and databases where it is possible to add new data categories and fields to term records limitlessly. Between these extremes there are programs that have basically a fixed term record structure but where fields allowed by database specifications may be added almost limitlessly.

Although total freedom in adding data categories and fields sounds tempting, it has its problems. Dictionaries are very systematic by nature, and if the structure of term records can be changed freely, sooner or later the dictionary or term bank will become a mishmash. Searching will become complex and compatibility will be limited. On the other hand, the fixed-structure programs are inflexible and impossible to modify. An optimal solution would be a database with a fixed structure which could be changed if necessary. The database administrator must be able to add new data categories and delete unnecessary ones, and define the order of fields and compatibility rules, e.g. if there is a reference, there must be something it refers to. This will ensure the unity of term records and prevent mistakes.

One problem that is not solved in many current terminology management tools is the embedding of fields in other fields. This is needed e.g. when there is a need to mark the gender or number of a part of a term. It should also be possible to define what can be embedded in different fields.

The user should be able to choose between a concept- and term-oriented approach. Specially in multilingual terminology work concept-oriented approach is clearer and more practical, but it would not be right to exclude the term-oriented alternative.

The terminology management program must be able to organize the terminology in a certain way. For a systematic terminology, it must be possible to tell the program in which order the term records should be seen and printed. Surprisingly enough, the alphabetical order is not quite easy. It is not always possible or practical to use country-specific settings, and the program developer cannot define the right order for all the languages of the world. Lexicographic work has also different alphabetical practices, and non-alphabetical special characters may cause hair to turn grey. The order of term records may be influenced by other fields, such as homonym indexes and parts of speech. Considering all this, it is wise to offer the user a possibility to define and edit the order specifications of term records.

Browsing and search possibilities are an important part of a terminology management program. It should be possible to make searches in all fields and to combine search conditions. Advanced search, fuzzy search and search history are helpful. The basic search should be very fast, and it must be easy to browse and print search results.

Term databases have always some administrative and temporary information that will not be shown in the final version of a glossary. This information should be marked e.g. with a certain colour, and the users should be given the choice of hiding these fields if they want to see the final layout of a term record. A terminology management program cannot be a professional drawing and publishing program at the same time, so it must be easily integrated and compatible with other applications. This is specially important in such projects where the purpose is to publish a printed version of a glossary. A terminology management program should enable the publishing of both a paper and an electronic glossary.

A program must of course be stable and reliable. Making backups must be easy and preferably automatic. Usually many people participate in a terminology project, so the terminology management program must function via a network and be protected against outsiders. It must be possible to define access rights and user profiles strictly. There must be interlocking to prevent users adding and editing same term records simultaneously.

Last but not least, is usability. The program must be well-documented and give guidance to users. The user should be able to customize the glossary and user interface. The program should handle all the mechanical work and let terminologists concentrate on producing the content. In other words, the terminology management program must adapt to the needs of users and the project, not the other way round, as it unfortunately still is in many cases.

The Finnish *ATK-sanakirja*, the Dictionary of Information Processing (IP), is probably the world's oldest regularly updated information technology dictionary. Since 1966, 15 editions have been published, first three under a different name.

The purpose of the first edition was to serve the ordinary user. This meant that general concepts used in IP, terms needed by users and Finnish terms, when possible, were chosen in the dictionary. Since then the dictionary has got bigger in many respects. The first word list from 1966 contained 33 pages of English terms with Finnish equivalents. The 2003 edition consists of more than 700 pages that contain ca 4000 terms in eight languages, more than 3000 definitions in Finnish, about 100 diagrams and illustrations and thousands of cross-references between terms. The other languages included are French, Swedish, German, Spanish, Estonian and Russian.

In the 1960s and 1970s the Finnish neologisms created by the editorial board were usually widely accepted. Although slang was used in the spoken language, in written presentations terms recommended in the dictionary were used, and this way the recommendations shifted to the spoken language as well. In the 1980s it was not so easy to get Finnish terms accepted. When PCs became common, the number of users grew enormously, and the dictionary reached only part of them. The majority probably learnt their language from hurriedly translated installation and user manuals. There were also competing dictionaries on the market, and all compilers were not always so strict in what they included in their dictionaries.

The dominance of the English language, American English in particular, makes many speakers and writers forget the words of their native language and to use unnecessary Anglicisms also in other fields than IT. Specially at risk are journalists who hurriedly translate articles for tomorrow's papers which in turn jeopardise the readers' sense of language.

ATK-sanakirja is a dictionary, but besides definitions it also offers additional information and examples. It also creates background with lots of references and diagrams. There are three types of references: upwards to broader IT concepts or standard language words, horizontally to related words, antonyms or otherwise comparable words and downwards to more specific terms. Diagrams also show connections and interdependencies between concepts from different viewpoints.

About half of the dictionary is taken up by the definition part where there are terms and definitions in Finnish, terms in other languages, diagrams and cross-references. The other half consists of seven word lists from the other languages into Finnish. There are paper, CD disk and web-based versions of the dictionary. Extracts from the book, e.g. the French-Swedish word list, can be found on the web portal of the Finnish Information Processing Association www.tt-tori.fi.

Nomenclatures and thesauruses as term sources

26

Page 15

When looking for term information, one has to consult many different sources. Terminologies made in cooperation between terminologists and subject field experts are of course the best, but there are hardly ever enough of them. Other systematic word lists, like nomenclatures and thesauruses, collected by experts must be resorted to.

Nomenclatures are compiled for different branches of business and companies to form the common base for technical and economical documentation, so that e.g. cost accounting, product specification or division of tasks would be unambiguous. Typical for nomenclatures is that there is no remainder: every item corresponds to its heading as perfectly as possible, and the items cover the whole subject field from the chosen point of view so that all concepts are included. Items do not overlap either — no concept can belong to more than one item.

When nomenclatures are used as term sources, it should be remembered that they are compiled for a certain, strictly defined use and from a viewpoint required by the use. A good example is the customs nomenclature the viewpoint of which is foreign trade. The starting point of tariff items seems to be the material of which the subject of duty is made.

The purpose of thesauruses is to group index terms so that the information seeker can find search terms that are sufficiently descriptive for his or her needs. When nomenclatures are usually compiled from one viewpoint dictated by the use, thesauruses, however, are multihierarchical and the same concept can be included in many microhierarchies.

Usually thesauruses do not contain definitions but instead the mutual hierarchy of concepts is conveyed by references to broader, narrower or parallel terms. Definitions are partly replaced by a short reference to the point of view according to which the search terms are given, e.g. doors by material, doors by structure.

It is advisable that compilers of normative terminologies take into account nomenclatures and thesauruses, since terms in them correspond to generally known concepts and are used widely. It is also desirable that compilers of nomenclatures and thesauruses stay in contact with terminologists and that they try to harmonize their ideas about the hierarchies of terms and the corresponding concepts.

Literature

Page 19

Information security in public administration

The Finnish Ministry of Finance has published a third version of *Valtionhallinnon tietoturvakäsitteistö*, information security concepts in public administration. The terminology contains about 1000 concepts with definitions in Finnish and terms in Finnish and English. The purpose is to unify the information security terms of public administration and with Finnish terms to help understand the ever increasing information security problems and risks. The terminology can be found on <http://www.vm.fi/tiedostot/pdf/fi/50902.pdf>.

PC pocket book

Hannu Jaakohuhta's PC-sanakirja, PC dictionary, has been published as a pocket book. It is based on Jaakohuhta's IT encyclopedia and it contains 7000 terms. The subject fields include e.g. programming, telecommunication and electronics, and the entry words are classified into 27 subclasses to clarify the field of application of terms. The terms are given mainly in Finnish and English, but there are also a few French terms.

Safety of machinery

The Finnish Standards Association SFS has published the standard *SFS-EN ISO 12100-1 Safety of machinery. Basic concepts, general principles for design. Part 1: Basic terminology, methodology*. The standard contains terms and definitions in Finnish and English. There is also an index which contains terms in English, Finnish, German and French.

Detailed publisher and order information can be found in the Finnish article, pages 19–21.

TSK on sanastotyön asiantuntija

Tekniikan Sanastokeskus (TSK) tarjoaa sanastotyöhön ja erikoisalojen termien käyttöön liittyvää tietoa ja asiantuntijapalveluja. Taustaltaan TSK on vuonna 1974 perustettu yhdistys, jonka ensisijaisena tarkoituksena on saada aikaan laadukkaita sanastoja sekä kehittää sanastotyön metodiikkaa ja pitää yllä siihen perustuvaa osaamista. Toiminta perustuu terminologian teorian ja sitä soveltavien käytännön menetelmien vankkaan halintaan ja kehittämiseen.

Tekniikan Sanastokeskuksen toimintamuotoja ovat:

- termiaineistojen tuottaminen ja julkaiseminen
- termistönhuolto ja terminologinen neuvonta
- sanakirjoihin erikoistunut kirjasto
- sanastotyöhön liittyvä tietopalvelu
- sanastotyön menetelmien kehittäminen ja koulutus
- terminologia-alan kansainvälinen yhteistyö.

Sanastokeskus tekee riippumattomana asiantuntijaeliimenä yhteistyötä paitsi jäsentensä myös muiden terminologiasta ja sanastotyöstä kiinnostuneiden yhteisöjen kanssa – esimerkiksi Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen, pohjoismaisten sanastokeskusten, kansainvälisten standardisointijärjestöjen sekä Euroopan unionin toimielinten kanssa.

Keitä TSK palvelee?

TSK:n asiakkaita ovat suomalainen elinkeinoelämä, julkishallinto, koulutus- ja tutkimussektori, Euroopan unionin toimielimet sekä terminologista tietoa tarvitsevat yksityishenkilöt. Palvelut on tarkoitettu kaikille oman alansa asiantuntijoille toimenkuvaan katsomatta, sillä missäpä työssä ei ammattikielen ja -termistön hyvällä hallinnalla olisi merkitystä. Erityisen paljon TSK:n palveluja käyttävät kääntäjät, toimittajat ja muut kielenkäytön ammattilaiset.

TSK kehittää ja tarjoaa palvelujaan asiakkaiden tarpeiden mukaan sekä erillisten toimeksiantojen muodossa että omaehtoisesti. Sanastokeskuksen työ on viime kädessä aina yleishyödyllistä palvelutoimintaa: siitä hyötyvät kaikki.

TSK är expert på ordlistearbete

Centralen för Teknisk Terminologi (TSK) erbjuder kunskap och experthjälp i frågor som berör ordlistearbete och facktermer. TSK är en förening som grundades år 1974. TSK:s primära uppgifter är att utarbeta högklassiga ordlistor och vidareutveckla ordlistearbetets metodik samt att upprätthålla det kunnande detta baserar sig på. TSK behärskar terminologins teori och de praktiska metoder som tillämpar den.

TSK:s verksamhetsformer:

- produktion och publicering av terminologier
- termvård och terminologisk rådgivning
- ett bibliotek specialiserat på ordböcker
- terminologisk informationstjänst
- utveckling av ordlistearbetets metodik samt utbildning
- internationellt samarbete inom terminologin

Terminologicentralen samarbetar som obunden expertorganisation såväl med sina medlemmar som med övriga organisationer som är intresserade av ordlistearbete – till exempel med Forskningscentralen för de inhemska språken, de nordiska terminologicentralerna, internationella standardiseringsorgan samt Europeiska kommissionens organ.

Vem kan utnyttja TSK:s tjänster?

Bland TSK:s kunder finns, förutom privatpersoner som behöver terminologisk information, även representanter för det finländska näringslivet, den offentliga förvaltningen, utbildnings- och forskningssektorn och Europeiska unionens organ. Tjänsterna är avsedda för alla fackmän, oberoende av befattning, ty i vilket arbete skulle inte ett gott behärskande av fackspråk och -termer vara betydelsefullt? Speciellt mycket används TSK:s tjänster av översättare, journalister och övriga professionella språkanvändare.

TSK utvecklar och erbjuder sina tjänster enligt kundernas behov. Uppdragen kan komma utifrån eller tas på eget initiativ. Arbetet på terminologicentralen är alltid i sista hand allmännyttigt: alla blir betjänta av det.

Tekniikan Sanastokeskus (TSK) tarjoaa erikoisalojen termistöön, sanastoihin ja sanastotyöhön liittyvää tietoa ja asiantuntijapalveluja. TSK:n päätoimintamuotoja ovat sanastoprojektit, termipankki ja termipalvelu.

TSK julkaisee Terminfo-lehden ohella erikoisalojen sanastoja ja sanaluetteloita. Nämä tallennetaan yleensä myös suoraan käytöseen termipankkiin TEPAan.

TSK:n kirjastossa on laaja kokoelma eri alojen sanastoja, sanakirjoja, sanastoluonnoksia ja sanastostandardeja. Kirjasto on avoinna arkisin klo 9.00–16.00.

TSK on perustettu 1974, ja sen jäseninä on yrityksiä, liikelaitoksia, käännöstoimistoja ja aatteellisia yhdistyksiä. TSK tekee tiivistä yhteistyötä sekä jäsenistönsä että muiden sanastotyöstä kiinnostuneiden yhteisöjen kanssa.

Centralen för Teknisk Terminologi (TSK) erbjuder experthjälp i frågor som berör ordlistearbete och facktermer. TSKs huvudsakliga verksamhet utgörs av ordlisteprojekt, termbank och termtjänst.

TSK utger tidskriften Terminfo samt publicerar fackordlistor och termlistor. Termerna finns i allmänhet tillgängliga även i TSKs termbank TEPA.

TSKs bibliotek omfattar ett stort antal fackordlistor och ordböcker. Biblioteket hålls öppet för allmänheten alla arbetsdagar kl 9.00–16.00.

TSK grundades år 1974 och dess medlemskår består av företag, affärsverk, översättningsbyråer och ideella föreningar. TSK har ett nära samarbete med såväl sina medlemmar som med övriga organisationer som är intresserade av terminologiarbete.

Sanastotyön asiantuntemusta vuodesta 1974.